

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΘΑΝΑΣΑ *

Ο ΧΑΙΝΤΕΡ ΓΕΡ ΚΑΙ Η ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ

Ἡ δὲ τῆ ἀσάφεια καὶ πολυστημία τοῦ τίτλου τῆς παρούσας μελέτης εἶναι φυσικό να γενῶ ἐρωτηματικά. Ἐρώτημα πρῶτο: Ἦνὰ ποιά ἐρμηνευτική θὰ γίνῃ λόγος ἐδῶ; Ἦνὰ τὴν παραδοσιακὴ «τέχνη τοῦ κατανοεῖν», τῆς ὁποίας κύρια ἀντικείμενα καὶ σημεῖα ἀναφορᾶς ἀποτελοῦσαν ἡ Ἁγία Πράξη, τὰ κλασικὰ κείμενα τῆς ἀρχαιότητος καὶ τὰ νομικὰ κείμενα; Ἦνὰ μιὰ ἐρμηνευτικὴ τέχνη στὴν ἐκδοχὴ τοῦ Σπλιερίμπερ, ποῦ ὡς στόχο τοῦ κατανοεῖν θέτει τὴν ἱστορικὴ ἀνασύνθεση καὶ ἀναπαράσταση τῶν ὄρων συγχρόστως ἐνὸς πνευματικοῦ δημοσηγήματος τοῦ παρελθόντος; Ἦνὰ μιὰ ἐρμηνευτικὴ μὲ τὴν ἔννοια τοῦ αὐτῆ ἀποκτᾶ στο ἐργο τοῦ Ντίτταιν, ὅταν καλεῖται νὰ περιγράψῃ τὴν κατανοητικὴ λειτουργία ὡς θεμέλιο τῆς ἐργασίας τῶν Ἑπιστημῶν τοῦ Πνεύματος (Geisteswissenschaften), παρῆγοντάς τους μιὰ μέθοδο ποῦ θὰ τίς καταστήσῃ ἀντάξιες τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν; Ἦ μίτηπος γὰ τὴ φιλοσοφικὴ Ἐρμηνευτικὴ ποῦ θεμελιώσε καὶ ἀνέπτυξε ὁ Χάινς-Γκέοργκ Ἰκάντσαμπερ, ἐπεκτείνοντας τὸ βεληνεκές τῆς κατανοητικῆς λειτουργίας σὲ ἀκόκληρο τὸ φάσμα τῶν ἀνθρωπίνων δραστηριοτήτων καὶ ἀναδιόντας τὴν;

Ἐρώτημα δεύτερο: Ἦνὰ ποῖον Χάιντεργερ θὰ γίνῃ λόγος ἐδῶ; Ἦνὰ τὸν Χάιντεργερ τοῦ *Εἶναι καὶ Χρόνος*, τοῦ ἡμιτελοῦς καὶ ὑπὸ μιὰ ἔννοια ἀποσπυγγήμενου ἐκείνου ἐργου ποῦ ὠστόσο, παρὰ τὴν ἀποσπασματικότητά του, ἀναδιέταξε ἐκ βάθρων τὸ φιλοσοφικὸ τοπίο τοῦ 20οῦ αἰῶνα; Ἦνὰ τὸν ὕστερο Χάιντεργερ, ποῦ ἐγκαταλείπει τὸ ἐγγεφέριμα τῆς συγχρόστως μιᾶς «θεμελιώδους ὀντολογίας» καὶ μάλί του τὴν αὐστηρότητα τῆς φιλοσοφικῆς ἔννοιας, ἀναζητώντας πλεόν τὴν ἱστορικὴ ἐναλλακτὴ ἀποκαλύψεως καὶ ἀποκαλύψεως τῆς ἀλήθειας στὰ πεδία τῆς τέχνης καὶ τῆς ποίησης, τῆς μεταφυσικῆς παράδοσης ἀλλὰ καὶ τῆς σύγχρονης τεχνολογίας; Ἦ μίτηπος γὰ τὸν «πρώμο» ἐκεῖνο Χάιντεργερ ποῦ, νεαρὸς ὑφηγητῆς στοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Φράιμπουργκ, δάκνοιε μὲ τίς παραδόσεις του τῆς περιόδου 1919-23 νέους φιλοσοφικούς ὀρίζοντες, συγκαταρπώνοντας γύρω του σὰν μαθητῆς τοὺς πρῶτοις σμένους φιλοσοφικὰ νέους τῆς εποχῆς;

Ἦ πρῶτη αὐτῆ περιόδου ἐντατικῆς φιλοσοφικῆς ἀναζήτησης καὶ δημιουργίας ἀναχθρῶνεται τὸ 1923, ὅταν ὁ Χάιντεργερ ἀναλαμβάνει θέση ἑκτακτου καθηγητῆ στοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μάγμπουργκ, στρέφοντας συγχρότως τίς ἀναζητήσεις του πρὸς τὴν κατεύθυνση ποῦ τέσσερα χρόνια ἀργότερα θὰ τὸν δὴρήσῃ στο ἐγγεφέριμα τοῦ *Εἶναι καὶ Χρόνος*. Ἦ περιόδος τοῦ Φράιμπουργκ ἠπέρξε ἴσως ἡ πρῶ πασσαρωικὴ καὶ ἀθθεντικὰ πρῶτοντυπη, περιέχοντα ἐν στέμματα τὸ σύνολο σχεδῶν τοῦ ἐργου ποῦ –σὲ διαμορτωτές, διὰδοχικές καὶ ἐπιπλεες δοκιμές καὶ παραλλαγές– ἀναδεικνυεται καὶ ἀναπτύσσεται στὴς δημοσιεύσεις ποῦ θὰ ἀκολοθήσουν. Ἦ εὐρυκῆς ἀπόφαση τῶν ὑπευθύνων τῆς ἐκδόσης τῶν Ἀπταντων νὰ συμπεριλάβουν σὲ αὐτὴν τίς παραδόσεις τῆς

* Ὁ Παναγιώτης Θεωσιᾶς εἶναι λέκτορας Φιλοσοφίας στοῦ Πανεπιστήμιου Κύπρου.

πρώτης περιόδου του Φράιμπουργκ μας δίνει τή δυνατότητα να παρακολουθήσουμε αυτή την εξαιρετικά δημιουργική πρώιμη περίοδο σε όλες τις πτυχές της.⁸

Η τελευταία από τις παραδόσεις της περιόδου του Φράιμπουργκ (Θερνυό εξέλιξη 1923) με τίτλο *Όντολογία και Ύπότιτο* «Εφημερευτική της βιοτικής πραγματικότητας» περιέχει την πιο έκτενη και ουσιαστική ανάπτυξη της χάλιντεγγερσιανής εφημερευτικής. Η απόπειρα απόδοσης της δεύτερης από τις άνωτέρω πολλασημίες και διασάφησης του έρωτήματος «ποιός Χάιντεγγερ;» θα ξεκινήσει από αυτή την παράδοση (I). Ακολούθως θα σφραγιστεί στο *Είμαι και Χρόνος* (II), και η προσπάθεια μιας άκρως λιγυρούς απόδοσης του έρωτήματος θα ολοκληρωθεί με τη συνοπτική εξέταση του κειμένου της ύστερης περιόδου του φιλσόφου «Μία συνολικά μέσα από τη γλώσσα», δημοσιευμένου στην έκδοση *Kadl' öden προς τη γλώσσα* (III). Στο κείμενο αυτό ο Χάιντεγγερ, χρησιμοποιώντας την προσοχή του μέθοδο της ονοματοποίησης επιθέτων, θα κάνει λόγο για «το 'Εφημερευτικό» (das Hemenutische, σ. 98). Αν μή τι άλλο, η άριστη της έκφρασης υποδηλώνει ότι οι αναφορές του Χάιντεγγερ στην εφημερευτική δεν αποβλέπουν σε κάποια από τις τρεις μέρους ιστορικές εκφάνσεις της: «το 'Εφημερευτικό» σχετίζεται με την παράδοση της εφημερευτικής, δηλώνει ωστόσο την απόπειρα αναζήτησης μιας βαθύτερης ουσίας του κατανοούν και της εφημερείας, την οποία καμιά από αυτές τις εκφάνσεις δεν πέτυχε να συλλάβει. Το τελευταίο τιμήμα του κειμένου μας (IV), τέλος, θα επηρεαστεί να αναδειχτεί τή σημασία της χάλιντεγγερσιανής συμβολής στην πορεία της —έγγενως πολυσήμαντης— έννοιας της εφημερευτικής και τή σημασία που αποκτά το έργο του γι' αυτό που καλείται εφημερευτική σήμερα.

1. Ο ΒΙΟΣ ΩΣ ΕΦΗΜΕΥΙΑ

«Αν θυμάμαι καλά, χρησιμοποίησα αυτές τις έννοιες ["εφημερευτική" και "εφημερευτικός"] για πρώτη φορά σε μία [...] παράδοση του Θερνυό εξέλιξήνου του 1923». Η ένωση αυτή του ύστερου Χάιντεγγερ⁹ δεν είναι όρθη. Η έννοια της εφημερευτικής συναντάται στην πρώτη κιόλας παράδοση που δίνει ως κεφαλή ύφησης τή 1919, όταν ως «εφημερευτική έναίδηση» (hemmenutische Intuition) χαρακτηρίζεται μία «δωματική» κατανόηση του βίου και του κόσμου, ή οποία οφείλει να διακριθεί από κάθε «θεορητικό-εξαντικειμενευτικό ή και υπεβατικό θέτεω»⁶. Σε άλλη παράδοση του 1919, ο Χάιντεγγερ τονίζει τή σημασία της ιστορικής αναδρομής και της «κατανόησης των πνευματικών-ιστορικών παραχόντων», όχι απόως για σκοπούς «είσαγωγής» σε ένα φιλοσοφικό πρόβλημα, αλλά ως επέδωξη του κειμένου και άνωτακά-τάστατου πημάτων της «προετοιμασίας και ενεργοποίησης της φαινομενολογικής κριτικής» ή βαθειά σύξυξη ιστορικής και συστηματικής φιλοσοφικής έρευνας από τείλει τήν «ουσία της άλλης φαινομενολογικής εφημερευτικής»⁷. Το γέμιστο εξέλιξη 1919-20, εξέλιξο, προστάθωντας να προεικονίσει μία σχέση της έπιστημής με τή ζωή που δεν θα συνθλίβει τήν ιδιουσυστασία και τήν έργνη ιστορικότητα της τελευταίας, κάνει λόγο για μία «έπιστήμη των άργων» (Ursprungswissenschaft), ή οποία σε τελική ανάλυση λαμβάνει τή μορφή «εφημερευτικής» έπιστημής⁸.

Οι σποραδικές αυτές αναφορές δεν έπιτρέπουν ωστόσο μία έπιτοχή διάγνωση του

«εφημερευτικού» χαρακτηρία του χάλιντεγγερσιανού έργου, για τον όποιο και ο ίδιος ο φιλόσοφος δείχνει εξαιρετικά δέδωτος. Στο επίκεντρο της προβληματικής του θα τείλει ή έννοια της εφημερευτικής μόνο με τήν παράδοση του Θερνυό εξέλιξήνου 1923 που φέρει τον τίτλο *Όντολογία* («Εφημερευτική της βιοτικής πραγματικότητας»). Η παράδοση αυτή ολοκληρώνει χρονικά τον πρώτο κύκλο του Φράιμπουργκ απότελώνοντας τήν κορυφή της φιλοσοφικής και αναδημητικής δραστηριότητας της περιόδου 1919-23, που στο σύνολό της μπορεί να ιδωθεί ως προσπάθεια έπαυσης ανάπτυξης μιας «εφημερευτικής της βιοτικής πραγματικότητας»⁹. Τί δηλώνει όμως ή έννοια της «βιοτικής πραγματικότητας», προς τήν οποία συνάπτεται ή πρώιμη αυτή χάλιντεγγερσιανή εφημερευτική;

Η «βιοτική πραγματικότητα» (Faktizität)¹⁰ δηλώνει τήν ύστατη, μη περαιτέρω αναγνώμη πραγματικότητα της άτομικής ύπαφξης, τήν οποία κάθε άνθρωπική φιλοσοφία οφείλει να αναγνωρίσει ως βάση και άφετηρία της. Ο βίος, ή ζωή, από τείλει θεμελιώδες δεδομένο και πρωταρχική πραγματικότητα — ένα factum το όποιο δεν μπορεί να αναχθεί σε ό,τιδήποτε άλλο ούτε να συναχθεί από άλλο, και το όποιο ό άνθρωπος ούδέποτε μπορεί να υπεβεί. Καθώς όμως πρόκειται για ένα factum πλήρες νοήματος και σημασιών, ό άνθρωπος είναι σε θέση να κατανοεί αυτά τά νοήματα που ό ίδιος παράγει ενόσω ζεί, καθογμένος να τά άφθώνει και να τά συρραφτεί σε μία βιοτική ένότητα¹¹. Στην παράδοση του 1923 που θα μας άπασχολήσει έδώ, ή «βιοτική πραγματικότητα» εισάγεται ως «χαρακτηρισμός του πρώτου του Είμαι του "όσού μας", του "όδου" Dasein» (GA 63, σ. 7). Όταν εξαλαμδάνει κανείς τον "βίο" ως έναν τρόπο του "Είμαι", τότε ή "πραγματικότητα του βίου" ("faktisches Leben") σημαίνει: το δικό μας Dasein είναι "έδώ" ("da"), έξωσπερικεύοντας με κάποιοιον τρόπο και εκφράζοντας τον χαρακτήρα του Είμαι του» (σ. 7). Θα υπέθετε κανείς ότι ή «εφημερευτική της βιοτικής πραγματικότητας» από τείλει έναν είδωλο κλάδο της εφημερευτικής, ό όποιος προσεγγίζει, άναλνεί και εφημενεύει το είδωλό άντικείμενο που καλείται «βιοτική πραγματικότητα». Αυτόν άκριβώς τήν προσέγγιση έπιθυμεί ωστόσο να άποσφύσει ο Χάιντεγγερ: Ούτε ή «εφημερευτική» εξαλαμδάνεται με τή συνηθισμένη έννοια μιας διδασκαλίας περι τήν εφημερεία ούτε ή βιοτική πραγματικότητα άποτελεί «άντικείμενο» της.

Σε μία σύνοψη και μάλλον έγκυκλοπαιδικού χαρακτήρα αναδρομή στην ιστορία της εφημερευτικής, ο Χάιντεγγερ δεν παραλείπει να υπογραμμίσει τήν άποσταστική σημασία τολμή που σημειώνεται κατά τον 17ο αιώνα, δίνοντας έκτοτε στην εφημερευτική νέα σημασία και νέο χαρακτήρα: «Η εφημερευτική σήμερα δεν άποτελεί πλέον τήν ίδια τήν εφημερεία, αλλά τή διδασκαλία περι των όρων, του άντικείμενου, των μέσων, της μετέδοσης και της πρακτικής έφαρμογής της εφημερείας» (σ. 13). Ο Χάιντεγγερ θεωρεί ότι ά Στάιερμαίχερ και Ντίττωϊ έτικαύρωσαν άριγότερα από τή τήν εξέλιξη, περιρίζοντας τήν άποστολή της εφημερευτικής ό μεν πρώτος σε μία «έγχη του κατανοούν» της έξης όμίνας, ό δε δεύτερος στη θεμελίωση μιας «μεθοδολογίας των Έπιστημών του Πνεύματος» (σ. 13-14). Η κριτική αυτή προς τους Στάιερμαίχερ και Ντίττωϊ θα αναπτυχθεί διεξοδικά και με πλήρωςτερη θεμελίωση τέσσερις δεκαετίες άργότερα, στο έργο του Ικάντμερ Άλθφεια και Μέθο-

δος¹⁵. Μια περαιτέρω κοινή πεπολίσηση του Ίκάνταμπερ και του Χάιντεργερ φαίνεται πως έμπειρέζεται στην άποψη ότι με την έπισημόσηση της τεχνικής και μεθοδολογικής διάστασης της έφημνευτικής άνωλέδηση ή παλαιότερη ένωσητα έφημνείας και έφασηολής (applicatio) και ό συνακόλουθος πρακτικός προσανατολισμός της έφημνευτικής, που ήταν άκόμη θεωολογίας. ‘Ο Χάιντεργερ νόθεο έτοιμένως την έφημνευτική της παρειακής θεωολογίας. ‘Ο Χάιντεργερ νόθεο έτοιμένως την άνάκη νά θεωονώσει ότι στο χέμμένο του «ή έφημνευτική δέν χρησιμοποιείται με τη σύλληψη σημασία της λέξης, ούτε γενικότερα ως μία —έστω και εύρεία— διάσκαλία περί έφημνείας. Σε συνάφεια προς την πρωταρχική του σημασία, ό όρος δηλώνει πολύ περισσότερο μία όραμένη ένωσητα της έπιτέλεσης του έφημνευέν (της μετώδσης), δηλ. της [...] έφημνείας της βιοτικής παραηματικόσητας» (σ. 14).

‘Ο Χάιντεργερ δέν είναι ώστόσο άκόμη σε θέση νά διακρίνωει με σαφήνεια αυτή την πρωταρχική σημασία της ένωσης και τη σχέση της με τό δικό του έργέσημα. Περιορίζεται λοιπόν νά έπισημάνει ότι «ή λέξη εκλαμβάνεται στην πρωταρχική της σημασία, όότι ύπορημμιζει ένδεικτικά —δέν και κατά βάση άνεπαρκώς— κάποια σημασία που είναι ένεργά κατά τη διερεύνηση της βιοτικής παραηματικόσητας» (σ. 14-15). ‘Η έπισημάνση αυτή καθιστά πάλτως προφανές ότι ή χάιντεργερική έφημνευτική δέν άφορά δόλυν σε έφημνευτικά κέμμένα ή έξηης όμολίας. ‘Η άλφρωήση ύπαρξη δέν άποτελεί γνά αυτήν ένα θέμα μετώδ πολών άλλων, άλλα τό μοναχικό θέμα. ‘Η έφημνευτική δέν στρέφεται εκ των ύστερων προς την ύπαρξη ως μία ήδη δεδομένη παραηματικόσητα και κατάσταση όντε την άνεπισημμιζει ως άνετικέμνο μιας άποστασιοποιημένης πνευματικής όρασηρόσητας, άλλα γενέται και ηηγάει μέσα από την ίδια την ύπαρξη, τη ζώη, τη «βιοτική παραηματικόσητα». Χαρακτηριστικό έγγενές —και πρωτογενές— του Dasein είναι ή βιανότητα, ή τάση και ή άνάκη του έφημνευέν τον έαυτό του, νά άναζητεί τη θέση του στον κόσμο που τό περιβάλλει και νά τηθεθετείται σε αυτόν¹⁶. ‘Η έφημνεία δέν άποτελεί δευτερογενές ένεργημα, άλλα άναποσταση και άσθευκτη συνθήκη του άλφρωήτου Dasein, τό όποιο ύπαρχει ένόςω έφημνευέν: *intereit ergo sum*.

‘Επιμέως, έφόσον ή έφημνευτική ένυπαρχει έγγενώς στη βιοτική παραηματικόσητα και τη συναπαρτίει όρμόντας την κατανοητικά, θά ήταν λάθος νά εκλάβει κανείς την βιοτική παραηματικόσητα ως «άνετικέμνο» της έφημνευτικής. Σε μία από τις πολλές διαδυτικές παραηρήσεις του, ό Ίκάνταμπερ χαρακτηρίζει τη γενική της φράσης «έφημνευτική της βιοτικής παραηματικόσητας» ως γενική ύποκειμενική και όχι άνετικέμνεική¹⁷. ‘Η βιοτική παραηματικόσητα δέν έφημνευείται έξωθεν, άλλα έφημνευεί ή ίδια τον έαυτό της και τη θέση της στον κόσμο. ‘Η σχέση αυτή δέν έπιτέρεται έξάλλυν νά ιδωθεί όντε ύπό τό πρίσμα της φανωμενολογικής «άποδλεπτικόσητας», άφου δέν άποτελεί καν μία σχέση-πρός, άλλα έναν τρόπο του ήίνας του Dasein που ό Χάιντεργερ προημιά νά χαρακτηρίσει ως «έπιηήηση του Dasein γνά τον έαυτό του» (σ. 15). ‘Η χάιντεργερική έφημνευτική διέρεται από μία άμεληνη άντοναφορικόσητα, ή όποια διέπει και την ίδια τη φιλοσοφία: «‘Τό έφημνευτικό έργέσημα [...] δέν άποτελεί έτοιμο άπόκτημα, άλλα έκπηγάζει και εκφυεται από μία θεμελιώδη έμπειρία, δηλ. από μία φιλοσοφική έπιηήηση, ένός

της όποίας τό Dasein συναντά τον έαυτό του. ‘Η έπιηήηση είναι φιλοσοφική, και αυτό σημαίνει: είναι ζωνανή σε μία άρχέσηση άνεφημνευία που ή φιλοσοφία διατυπώνει περί έαυτής και προς έαυτήν [...]» (σ. 18).

‘Η χάιντεργερική έπίληση της έφημνευτικής καθοδηγείται από μία βαθύτερη έπίδωξη: την ύποημωση και άναέση του παραδωσιακού προδωδωματος που κατέχει ή θεωρητική και έπισημολική παραημάσηση του κόσμου και της ύπαρξης. ήίνα προφανές ότι ό Χάιντεργερ βρισκεται έδω άκόμη ύπό την ίσχυρή έπίδραση του Ντάρται και της πείφησης ήησης του που χαρακτηρίζει τό κατανοέν σε όλο του τό εύρος ως έξης: «ή ζώη συνλαμβάνει έδω τη ζώη»¹⁸. ‘Η έφημνευτική συνιστά έτσι πρωτιστως μία άνεφημνευση της βιοτικής παραηματικόσητας που συηησει την ύπαρξη και καθιστά δυνατή την ένότητα της: κάθε περιηραφική και θεωρητική σύλληψη όφείλει νά άκολωθεί κατά πόδας αυτή την πρωτογενή, άρχέσηση άνεσημνευία και άντοκατανόηση — και αυτό ίσχυεί έξίσου και γνά την ίδια την χάιντεργερική άνάλυση.

‘Η ύπαρξη, τό Dasein, δέν έπιτέρεται νά εκκαταλείφει έφημιο και νά κατασσει «άνετικέμνο άδιάφορων όντολογικών όξέσιών» (σ. 3), άλλα έναποθεθετα σε μία έφημνευτική που γενέται και άνεπισημμιζεται έντός του βιοτικού πλαισίου, άποτελώντας άπόσταση του βίου του Dasein, της βιοηέμνας και της πράξως. ‘Η άνάληψη, έπιτέλεση και άκείσηση» αυτής της έφημνευτικής «πηρηγείται —όσον άφορά στο ήίνα της, άλλα και χρονικά— κάθε ένεροηόησης των έπισημμιών» (σ. 15). ‘Η βιοτιστία έναντι της έπιστήης και της θεωρίας δέν όδηγει βέβαια σε άποκήρηξη της φιλοσοφίας έν γενει. Άντίθετα, ό Χάιντεργερ έπιημμιεί νά άποδεδειχθεί τη φιλοσοφία από τον ζυγό της θεωρίας και νά την συνάψει προς τη ζωνανή και άσθευτη «έρωτησιόσητα» (Fraglichkeit, σ. 17) της άλφρωήτης ύπαρξης. ‘Η φιλοσοφία μηορεί νά είναι άντοναφορική, νά άποτάσεται κάθε έξωθεν ύπόδωξη, έπιτέλεται έαυτής ένεκα και χωρίς άλλες έπίδωξεις, μόνο έπειδή και ό ίδιος ό άλφρωήτικος βίος στην άποημνότητά του άποτελεί άντόνομη και άντοπροοδωρήημενη ένότητα. Μάλιστα, ή άντοσημία της ύπαρξης που εκφράζεται σε κάθε έφημνευία δέν έπιτέρεται νά ιδωθεί κατά τό πρότυπο του άναστοχασμού (Reflexion), άφου ή έφημνευία μηοφάεται «τό ίδιο ήίνα με την παραηματικόσητα της ζώης» (σ. 15). ‘Εφόσον ή έφημνευία ταυτίζεται όντολογικά με τη ζώη έν γενει, δέν έπιτελείται λαμβάνοντας άπόσταση από τό «άνετικέμμένο» της, όντε έπιτέρεται κάποια άναστοχαστική διαμωσάδηση, άλλα όφείλει νά έπιτελείται κατά τρόπο άμεσο, όονει πρωτογενώς¹⁹.

‘Επιμέως πλύν σαφώς, αυτή ή έννοια της έφημνείας θέτει στο στόχαστρό της την έπέληνη διαλεκτική. Σε μεταγενέστερο σημείο της παρόδσης, ό Χάιντεργερ θά προδί σε σφοδρές —και ιδιαίτερα άτυγεις στη διατύπωση τους— έπιθέσεις κατά της διαλεκτικής, κατηγορώντας την μετώδ άλλων ότι «τρέφεται από έένο τραπέζι» (σ. 45), ένω σε γαπητή σημείωση του που έπιηράζεται «έφημνευτική και διαλεκτική» (σ. 107-108) θά έπισημάνει ότι ή δειύτερη «δέν όδηγει σε άμεση σύλληψη και κτήση όντε την άπατείν, σε άντίθεση με την έφημνευτική που έμπειρέζει μία «πιό ρίχνη άνωτόσητα, μία νέα ένωσιακόσητα». ‘Η άμεσότητα που άξιώ-

νει ο Χάντεγγερ για την έφημερευτική του φαίνεται ωστόσο να άκρωσώνει κάθε διαμεσολαβητική λειτουργία του έφημερευτικού λόγου — κάτι που άποτελεί το σημαντικότερο έως της ανάπτυξής του, συμβάλλοντας στην άδυναμία προσδιορισμού του άκρίβους χαρακτήρα της έφημερευτικής του και της σχέσης της με αυτό που άποκαλεί «φίλοσοφία». Άπτό τή μία πλευρά, ή «άμεσότητα» της έφημερευτικής της έπιτερέπει να μένει στο προ-θεωρητικό πεδίο, άποτελώντας άμεση έκδήλωση της θεωρητικής πραγματικότητας: δεν άποτελεί έργο ειδικών, αλλά άναποσπαστο στοιχείο της κάθε άτομικής ύπαρξης, του κάθε Dasein. Άπτό την άλλη, ωστόσο, ή «έφημερευτική κατανόηση» προδίνει σε ανάδειξη κάποιων γενικών, μορφικών χαρακτηριστικών (das Formale, σ. 18) της ύπαρξης, και ή άνάλυση του Χάντεγγερ —όσο «φορημιστική» κι άν είναι, όσο κι άν «έπιτερείται στην πραγματικότητα του Dasein», όσο κι άν άποφύγει την «αυτόνομηση» (σ. 18) — διαφέρει τελικά άπτό την έμπρακτη κατανόηση που έπιτελείται καθημερινά κατά την έπιτελέση των πρακτικών δραστηριοτήτων της άτομικής μας ύπαρξης: άποτελεί θεωρία!

Έγινε ήδη λόγος για την έλξη που άκρως στον Χάντεγγερ ή παλαιότερη, πρακτικά προσανατολισμένη έφημερευτική. Ό ίδιος δεν περυσίζεσαι, ωστόσο, στην άποκατάσταση άυτής της πρακτικής διάστασης, αλλά την άναγει σε μοναδική. Η άρνησή του να άποδεχθεί τον διαμεσολαβητικό και έν τέλει θεωρητικό χαρακτήρα της έφημερευτικής, ή έπιμονή του να τή συναντήσει πρδς το κοινό κατανοεινώς άμεσο άναπτυγμά του, τον οδηγεί σε μία άδυναμία προσδιορισμού του status της έφημερευτικής, τόσο καθ' έαυτήν όσο και σε σχέση με τή φίλοσοφία. Θά άνέμενε κανείς ή τι: μία έφημερευτική που —μόνη άυτή— πηγάζει μέσα άπτό την ύπαρξη και έπιτερεί σε άυτήν διατηρώντας τήν σε «φίλοσοφική έγρήγηση» δεν μπορεί παρδ να άποτελεί τή μόνη άύθεντική φίλοσοφία. Είναι έπισημώς φυσικό να εκπληγασεί ή άκρόλυθη άμύληνη διατύπωση: «Ίποθέτω [...] ό τι ή έφημερευτική δεν είναι καν φίλοσοφία, αλλά μάλλον κάτι περισσότερο, που έχει ωστόσο μία δική του ύπαρξότητα: Ό θέμα δεν είναι να τελειώσουμε μαζί, του όσο πιο γρήγορα γίνεται, αλλά να παραμείνουμε μέσα του όσο περισσότερο μπορούμε» (σ. 20). Η άπορία έπιτείνεται και άπτό τήν έξης φράση: «Η ίδια ή έφημερευτική δεν είναι φίλοσοφία: Θά έπιθμούσε άπλως να ύποβάδει στη σημερινή φίλοσοφία "πρδς εμμενην μελέτην" ένα ξεχασμένο μέχρι σήμερα άντικείμενο».

Η πραγματεύση άπτό τήν έφημερευτική του «άντικείμενου» άυτου —της θεωρητικής πραγματικότητας— φαίνεται ό τι δεν μπορεί να άποκαληθεί φίλοσοφική, στο βαθμό που ό Χάντεγγερ εξαλαμβάνει τήν φίλοσοφία κατά τον παραδοσιακό τρόπο ως θεωρητική, έννοιακή ανάξήτηση. Ό ρόλος της έφημερευτικής περιφύεται έτσι κυρίως σε μία κριτική και προπαρασκευαστική λειτουργία, με στόχο να καταδείξει το άδασμο δύο αιτημάτων που συγχά και έπιμονα διατυπώνονται στη φίλοσοφία. Ό πρώτο άπαιτεί «να μην μένει κανείς πολυ στις προυποθέσεις, αλλά να θεάται τά ίδια τά πράγματα», ένω το δεύτερο έπιπέμει ό τι «οί προυποθέσεις θά έπρεπε να διαβάζονται στο κοινό με τρόπο γενικά κατανοητό, δηλ. να είναι κατά το δυνατόν άκρόβυες, πιστωτές» (σ. 19). Τά αιτήματα άυτά «περιβάλλονται τήν έπίφαση της καθορά άντικειμενικής άπόλυτης φίλοσοφίας» — μία έπίφαση που ή έφημερευτική

μπορεί και όφείλει να άκρωσώνει, μαζί με τον μύθο μιας φίλοσοφίας που προσγγίζει τά πράγματα εύθείθω προυπόθεσεων και προκατάληψων". Προσευμίζοντας τήν γκαντιανιστική «άποκατάσταση της προκατάληψης»¹⁶, ό Χάντεγγερ άποκαλύπτει ως μεγαλύτερη και σποσενότερη προκατάληψη το αίτημα μιας «άπρουπόθεσης» και «άποκατάληψης» κατανόησης (και φίλοσοφίας), μιας θεωρησης εύθείθω άπτό τους περιρισμούς οποιαδήποτε έπιμέρους σκοπιάς και ειδικής όπτικής γωνίας. Η «έπιστημονική νόηση και άντικειμενική νόηση» προσφέρουν άπλως το πρόγραμμα της άνωρυσσης της «άκρυσίας» σε ύψιστη άρχή και της έξάπλωσης μιας βθειάς «τυφλότητας» (σ. 82). Ός κριτική άυτής της άκρυσίας, ή έφημερευτική καθιστά σαφές ό τι ούδέποτε μπορούμε να παραιτηθούμε άπτό τήν όπτική γωνία μέσα άπτό τήν οποία βλέπουμε τά πράγματα. άυτό που έπιβάλλεται είναι ή «ρητή άκείστολήση» της στην ίστορική της διάσταση. Ό σύγγραμμα του «έφημερευτικού κύλου» που θά έκτεθεί στο *ΕιχΧ* βρίσκεται έδω έν τή γενέσει του.

Η θεμελιώδης λειτουργία της άκείστολήσης του όρίζοντα μέσα άπτό τον όποιο προσγγίζουμε τή ζωή, τή θεωρητική πραγματικότητα και τις «προυποθέσεις» της φίλοσοφίας μας στάσης συνίσταται σε μία άποδόμηση (Abbau, Destruktion) της φίλοσοφικής παράδοσης. Σε άντίθεση με το αίτημα μιας «άμεσης» συλλήψης των πραγμάτων που είχε διατυπώσει άρχικά, στην πορεία της παράδοσης ό Χάντεγγερ έπισημαίνει ό τι «αυτό που άπλως έμφανίζεται καθ' έαυτό δεν άποτελεί κατ' άνάγκη το ίδιο το πράγμα» που άνάξητούμε. Μία «τέτοια άπλή πρόσληψη δεν διαφαλίζει άπόλυτως τίποτε» (σ. 75), καθώς καθορίζεται άποσαστητικά άπτό τήν παράδοση και άπτό τους ίστορικά διαμορφωμένους τρόπους συλλήψης των όντων.

Η παράδοση συσταρεθεί αλλάτελάλητα σφάλματα «έπιβάλυσης», τά όποια όφείλουν να άποκομισθούν σε μία άνάστροφη ίστορική πορεία «άποδόμησης» που θά οδηγεί στις «έμπραγματα πηγές» προέλυσης των φίλοσοφικών έρωτημάτων και έννοιών. Σε άντίθεση με τήν «άνωστορική νόηση της φαινομενολογίας», που θεωρεί ό τι «τό πράγμα» συλλαμβάνεται «άπτό οποιαδήποτε όπτική γωνία μέσα σε μία άφελή πρόσάεια» (σ. 75), ή έφημερευτική όφείλει να λαμβάνει ύπ' όψιν τον βαθιά ίστορικό χαρακτήρα της ύπαρξης μας και της θεωρητικής πραγματικότητας και, ως «θεμελιώδης ίστορική κριτική», να έχει διαρκώς έπιγνώση του ίστορικού φορτίου που έχει συσταρεθεί στις έννοιες, άποτελώντας άπαράγραπτη προυπόθεση της κατανόησης. Με άυτή τή έννοια, όπως έπιβεβαιώνει και μία γραπτή σημείωση του Χάντεγγερ, «ή έφημερευτική είναι άποδόμηση!»¹⁷ (σ. 105).

Άς συνοψίσουμε: Ό πρώμο άυτό κείμενο του Χάντεγγερ άναδεικνύει το κατανοεινώς έγχεές, μόνιμο και ουσιώδες στοιχείο που διαπερνά κάθε πλευρά της άμφούπνης ύπαρξης. Η έξέλιξη που σημειώθηκε κατά τον 17ο αιώνα όφείλει να άνασπαφεί, ώστε ή έφημερευτική να πάψει να άποτελεί σύστημα έξειδικωμένων κανόνων και τεχνικών της κατανόησης (όπως πίστευε ό ίδιος ό Χάντεγγερ για τήν έφημερευτική του Σλαίμαχέρ) ή μεθοδών των Έπιστημών του Πνεύματος (όπως πίστευε για τήν έφημερευτική του Ν-Βιττ) και να ταυτισθεί με τήν ίδια τήν κατανοητική πράξη. Η έφημερευτική της θεωρητικής πραγματικότητας δεν άποτελεί «τέγγη» ή διδασκαλία περί έφημερίας, αλλά τήν κείρια και θεμελιώδη άυτοσημεία της ύπαρξης. Ός ancilla

philosophiae, είναι μία φιλοσοφική έφημερευτική που διατηρεί τό Dasein σε «έεργή- γουσα», ύπευθυμίζει την ιστορικότητα και πεπερασμένα προσδιορισμένη πραγματικό- τητα κάθε φιλοσοφικής θέωσης — παραμένει ώστόσο μία φιλοσοφική έφημερευτική, χωρίς να μετασχηματίζεται σε έφημερευτική γνώση.

Φαίνεται πάντως ότι ό χαρακτήρισμός από τον Γκάντεμερ της γενικής στη φράση «έφημερευτική της ιστοικής πραγματικότητας» ως γενικής ύποκειμενικής πρέπει πιθανότατα να τροποποιηθεί: ή γενική είναι συγγενώς ύποκειμενική και άντικειμενική. Ως γενική ύποκειμενική, καθιστά τη ιστοική πραγματικότητα όρων ύποκειμενο της έφημερευτικής, άνταρφέρει την πράξη σε πηγή και χώρο προέλευσης και άνάπτυξης της. Ως γενική άντικειμενική, σφερείται προς τη ιστοική πραγμα- τικότητα ως άντικείμενο μιας άνάλυσης που (όσο κι άν ό Χάντεγγερ έπιθυμεί να τό άποσύγει) δεν μπορεί παρά να όνομαστεί θεωρητική — άδωντωνώτας συγγενώς να θεμελιώσει την παρουσία και νοημότητα της. Προσεκονίζεται έδώ ό αντίστοιχος κύκλος που θα έπυχευήσει να διατηρήσει τό Εκ.Χ και που θα άποδειχθεί μορσως για την έκδωση του έγγεσημάτος: Η άνάλυση της ύπαξής (Daseinsanalytik), που κλιείται να άναδειξει τό «νόημα του Είναι» και να τό θεμελιώσει στο Dasein, θα μείνει ή ίδια μετέωρη και άνέκαρη να έπιδεικώσει την προέλευσή της μέσα από την πρακτική, προβλεωρητική δραστηριότητα του Dasein. Όσο ή έφημερευτική της βιο- τικής πραγματικότητας όσο και τό Εκ.Χ άποτελούν θεωρία που ύποδύεται πλήρη- μελώς και άνεπιτυχώς μία προ- και έξω-θεωρητική σταση.

II. ΚΥΚΛΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ

“Όπως άνεργώριασε ό ίδιος ό Χάντεγγερ”, ή έκδοκείωσή του με την έννοια της έφημερευτικής όφειλόταν στις θεολογικές σπουδές της νεότητάς του, καθώς και στη μελέτη της θεωρίας του Ντινταύ για τις ιστοικές Έπιστημές του Πνεύματος. Στην πανεπιστημιακή παράδοση του 1923, είναι σαφές ότι ό Χάντεγγερ άδυνατεί να διασαφήσει έπικραώς την «έφημερευτική» διάσταση της σκέψης του, την έπι- κλιείται ώστόσο προκειμένου να λάβει άποστάσεις από τη γουσεφλιανή φαινομε- κολογία ως «άνπρουπόθετη» και «άνστηρη» έπιστήμη. “Όταν πάντως τέσσερα χρό- νια άργότερα άπευθίνεται με τό Είναι και Χρόνος στο εύρύ κοινό, έμφανίζεται διάστακτικός στην έγκαταλείψη του όρου φαινομενολογία και στη λήψη σαφών άπο- στάσεων από τον Χούσεφλ, έξακαλοθιόντας να χαρακτηρίσει τό όντολογικό του έγγεσημα ως φαινομενολογικό: «όντολογία και φαινομενολογία [...] χαρακτηρίζουν την ίδια τη φιλοσοφία, όσον άφορά στο άντικείμενό της και στον τρόπο του χειρι- σμού [του άντιστοιχίας]» (Εκ.Χ, σ. 38).

Τέσου είδους ταυτίσεις μπορούν να έκληθθουν ως δείγματα μιας ροτής προς άνεπιτέρετες έννοιολογικές άπαιδύνασεις. Θα μπορούσαν πάντως να άείολογηθουν θετικότερα, άν ύποθέσουμε ότι έκφράζουν την έπίγνωση πως τίτλοι, κερτυθύνσεις και σχολές δυσεχράνουν μάλλον παρά ύποδοθθουν την φιλοσοφική κτανόηση, και έτοιμώς πρέπει να ύπονομεθθουν στη μονομείριά τους. “Όπως κι άν έχουν τά παράγματα, ό Χάντεγγερ στο Εκ.Χ δεν περιορίζεται στο συμβόδιόμο και στη σύν- αψη όντολογίας και φαινομενολογίας, αλλά φαίνεται να άναιρεί και την ένωνότητα

έφημερευτικής και φαινομενολογίας: «Η φαινομενολογία του Dasein είναι έφημερευ- τική με την άρχέγονη σημασία της λέξης, ή οποία άναιφέρεται στο έργο της έφη- νείας» (σ. 37). Έπιγερώντας να διασαφήσει έγγύτερα αυτή την «άρχέγονη ση- μασία» της έφημερευτικής, ό Χάντεγγερ διακρίνει στην περίφημη «μεθοδολογική» έδωδη παράγραφο του έργου τρεις συνιστώσες του «έφημερευτικού» χαρακτήρα αυτής της φαινομενολογίας.

Η πρώτη άφορα στο «μεθοδολογικό νόημα της φαινομενολογικής περιγραφής», που συνίσταται σε «έφημενεία» (Auslegung): “Ό λόγος της φαινομενο-λογίας λαμβά- νει τον «χαρακτήρα του έφημενείας», με την έννοια της μετάδοσης, του άγγέλμα- τος, της διαήνωσης (Kundgeben). Για «άγγελόμενα», δηλαδή τό νόημα του Είναι και οι όμές του Dasein, έχουν άμφοτέρα τό θεμέλιό τους στο Dasein και στην κα- τανοητική δραστηριότητα ως «έφριμένη πρόδωή» (geworfener Entwurf), και όχι στα άναστοχαστικά ένεργήματα μιας άποδιδαστευτής συνέληξης. Είναι προφανές ότι ό Χάντεγγερ προσφέρει σε αυτή την έφημερευτική διάσταση και της προσδίδει ύπαρ- κτική σημασία, προκειμένου να άντιδιαστείλει ό,τι άποκαλεί έφημερευτική φαινομε- νολογία προς τη φαινομενολογία του Χούσεφλ³². Η δεύτερη διάσταση της έφημε- νευτικής του Εκ.Χ έγκκεται στη σημασία της για την «έπέεργασία των όρων της δυνατότητας κάθε όντολογικής έρευνας», δηλ. και έκείνης που άποδίδεται στο Είναι άλλων όντων και όχι μόνο του Dasein (σ. 37). Καθώς τό Είναι των όντων και τό νόημά του άναδύεται μόνο έντός της κτανοητικής δραστηριότητας του Dasein, τό όποιο κτερεί έτσι ένα «όντικο-όντολογικό προδύδιμα» έναντι όλων των άλλων όντων (σ. 13-14), ή δυνατότητα των έτιμέρους «περιφερειακών όντολογιών» στη- ρίζεται σε μία πρότερη «έφημερευτική» δύνωξη των ύπαρκτικών όρων του Dasein και του νοήματος του Είναι που αυτό κτανωθεί. Η πρώτη διάσταση της έφημερευ- τικής, τέλος, όφείλεται στο «όντολογικό προδύδιμα του Dasein», άρτεται μιας «έφημενείας του Είναι του Dasein» και άφορά σε μία «άνάλυτική της ύπαρκτικότη- τας της ύπαξής» (σ. 38). Η διάσταση αυτή χαρακτηρίζεται από τον Χάντεγγερ ως ή «πρωτεύουσα», καθώς από αυτή την ύπαρκτική άνάλυτική του Dasein θα έκκινήσει και θα διέλθει ή άπίεφα άνάπτυξής της «θεμελιώδους όντολογίας».

Ό διασαφήσεις αυτές έπικυρώνουν τό περίγραμμα της χάντεγγεριακής συνλη- φής της έφημερευτικής που διακρινόταν στην παράδοση του 1923, χωρίς ώστόσο να συνιστούν ίδιαίερη πρόδω όσον άφορά στην άδρότητα και έμβριθεια της χάντεγγεριακής έννοιολογίας. Ό είδικά έφημερευτικός χαρακτήρας της «άνάλυτικής της ύπαρκτικότητας της ύπαξής» δεν άνωδεικνύεται, ένω ό άνωργώστης άδυνατεί να διακρίνει τη σχέση της με ό,τι παραδοσιακά κλιείται έφημερευτική. Μάλλον, παρά τις πρώτες έμπετικές τοποθετήσεις, στην πορεία του Εκ.Χ ή έννοια της έφημερευτικής καθίσταται «παράξενα ώρη»³³ και ύστατικα έξαφανίζεται από τό προσχί- νο. Βέβαια, τό γεγονός αυτό δεν άρκεί για να άναιφέσει τη σημασία του έργου για την έφημερευτική ή κύρια συμβολή του Χάντεγγερ στην έφημερευτική προδωημα- τική επέεργασία στις παραγράφους του Εκ.Χ που είναι άμφερωμένες στο «Dasein ως κτανωσεί» (παρ. 31) και στο «κτανωσεί και έφημενεί» (παρ. 32).

Ό κτανωσεί έμφανίζεται στο Εκ.Χ όχι ως μέσο γνώσεως και έπιστήμης, αλλά

ὡς «θεμελιώδεις ὑπαρκτικοὶ χαρακτηριστικοί», «θεμελιώδης μορφή του *Εἶναι* του *Dasein*» (σ. 143). Αυτό το «ἀρχέγονο κατανοεῖν» ἀφορᾷ στην ἄδη σχέση του *Dasein* με τὸν κόσμον, τὴν ὁποία καὶ «διανοήσει» ἀποκαλυπτικά. Ὁ κόσμος ἀποτελεῖ τὴν πρώτη, ἀπαράγραπτη καὶ μὴ περαιτέρω ἀναλύσιμη πραγματικότητα τῆς ὑπαφάνης – ἕνα ἀνυπερέδητο Πρότερον που συγκροτεῖται ὡς σύνολο σχέσεων καὶ σημασιῶν θεμελιωμένων στην «προσ-χρηστικότητα» (*Zuhandenheit*) τῶν ὄντων καὶ στὴ θεση που αὐτὰ καταλαμβάνουν ἐντός του πρακτικοῦ βιοτικοῦ πλαισίου τῆς ἐκείστοτε ἀτομικῆς ὑπαφάνης. Καθὼς θεμελιώδης ὀντολογικὴ κατηγορία τῆς ὑπαφάνης δὲν εἶναι ἡ «πραγματικότητα» ἀλλὰ ἡ «δυνατότητα», τὸ κατανοεῖν ἐπιτελεῖται ἀρχέγονα ὡς «προβολή» (*Entwurf*) σὲ δυνατότητες του *Dasein* – μιὰ προβολὴ που μόνη αὐτὴ ἐπιτελεῖται τὴ διάνοιξη καὶ προσέγγιση τοῦ κόσμου. Ἡ προτεραιότητα του «δυναμείου» δίνει στὴν κατανόηση τὸ χαρακτηριστὴ ἀναλήψης μιᾶς τέτοιας δυνατότητας, τὴν ὅρα που ἀλλες παραμένουν ἀνεργές καὶ ἀκυρώνονται (σημειοδιακρίνοντας ἐντούτοις, ἔστω καὶ ἀνηχητικά, τὴν ὑπαφάνη). Παράλληλα, καὶ ἡ ἴδια ἡ φιλοσοφία ὡς κατεξοχὴν μορφή κατανόησης ἀποτελεῖ δυνατότητα, παραμένοντας καὶ ἀναπτυσσόμενη στὸ πεδίο του «δυναμείου». Ἡ ὁμοία *Dasein* ὑπάχει προβαλλόμενο διαρκῶς σὲ δυνατότητες, ἀναλαμβάνοντας τες ἢ ἀπορρίπτοντάς τες: *προβάλλομαι ὅρα ὑπάχω*.

Ἡ κατανοεῖν ἀβιβλώνεται καὶ μορφοποιεῖται ὡς ἐφημερία (*Auslegung*), μέτρα στην ὁποία «τὸ κατανοεῖν οὐκαιοποιεῖται κατανοητικά τὸ κατανοηθέν του» (σ. 148). Ἡ χάντεγγερτανή «ἐφημερία» δὲν ἀποτελεῖ μιὰ ἀπλὴ καὶ ἐπιφανειακὴ «γνωριμία με τὸ κατανοηθέν, ἀλλὰ τὴν ἐπέξεργασία τῶν δυνατοτήτων που ἔχουν προβλεθεῖ ἐντός του κατανοεῖν», τὶς ὁποῖες ἀποκαλύπτει καὶ ἐκφράζει με ρητὸ τρόπο. Δὲν ἀφορᾷ πλῆθον τόσο σὲ χεῖμνα ἢ σὲ ξένη θλίψη, ὅσο στὸν πρακτικὸ βίω καὶ στὸ συμπεριληπτικὸν σχέσεων που συγκροτεῖται ἀπὸ τὸ ἐκείστοτε *Dasein* ὡς ὁ «κόσμος» του. Ἡ ἀρχέγονη ἐφημερία ἐκκινεῖ ἀπὸ τὸν πρωτογενῆ προσδιορισμὸ του ὄντος ὡς «σκέυος» (*Zeug*) καὶ ἐκφράζει ρητὰ τὴν κατανόηση τῆς θέσης που κάθε ὄν καταλαμβάνει σὲ ἕνα τέτοιο συμπεριληπτικὸν βίωμα τῆς «προσ-χρηστικότητας» του (*Zuhandenheit*) καὶ του Προς-τι (*Um-zu*), τοῦ σκοποῦ που ἐπιτελεῖ. Ἡ θεση αὐτὴ ἀναδεικνύεται μέσῳ τῆς κατανόησης «τινὸς ὡς τινός». Ἡ ἀρχέγονη κατανόηση δὲν κατανοεῖ τὰ ὄντα μεμονωμένα καὶ αὐτοτελῶς, δὴθεν ἐν ἑαυτοῖς καὶ δι' ἑαυτὰ, ἀλλὰ τὰ ἐντάσσει στὸ πλῆθος σχέσεων καὶ προσδιορισμῶν που καθ'ἑστὴν «κόσμος». Ἡ ἐφημερία «τινὸς ὡς τινός» («δομὴ του ὄντος») δὲν ἀποδίδει ἐκ τῶν ὑστέρων στὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ὃν ἔσαν χαρακτηρισμῶν, ἀλλὰ εἶναι πρωτογενῶς καὶ πανταχοῦ παρούσα, ἐνυπαρχοντας ἀκόμη καὶ στὴν στοιχειώδη ἀδηφάγρια καὶ πρόσληψη τῶν ὄντων, ὅπως καὶ στὶς μορφές δὴθεν ἀπλῆς, ἀμυγῶς καὶ «οὐδέτερης» θεώρησης τους. Ἡ κατανόηση που στηρίζεται στὴν ἀναδείξη τῆς θέσης του ὄντος στὸν κόσμον παρᾶγει «νόημα» (*Sinn*). Τὸ νόημα αὐτοῦ του «νοήματος» εἶναι κατεξοχὴν ὄντοτικό, ἀφοῦ ἀναδεικνύεται μέσα ἀπὸ τὴν ἐντάξη του σκέυους στὸν κόσμον, τοῦ μέρους στὸ ὄντο: «Ὁς δεικνυτότητα του Ἑἶδω (*Dal*), τὸ κατανοεῖν ἀφορᾷ πάντοτε στὸ σύνολο του Ἐν-τῷ-κόσμῳ-εἶναι»³¹ (σ. 152).

Ἡ σχέση του ὄντου με τὸ μέρος συνιστᾷ ἕνα ἀπὸ τὰ παραδοσιακά ἐρωτήματα τῆς ἐφημερευτικῆς, στὸ ὅποιο ἡ ἀπάντηση δινόταν με τὸ σχῆμα ἐνός ἐφημερευτικοῦ κύκλου που διακινεῖ ὁ ἐφημερευτὴς ἀπὸ τὸ μέρος στὸ ὄντο καὶ τανύταλιν³²: Ἡ κα-

τανόηση του νοήματος ἐνός ἐπιμέρους χεῖμνου φωτίζεται ἀπὸ τὴν ἐντάξη του στὸ σύνολο του ἔργου που συγκροτεῖται, τὸ ὅποιο με τὴ σερχά του μπορεῖ νὰ κατανοηθεῖ διαφορετικά στὸ φῶς τῆς κατανόησης ἐνός ἐπιμέρους χεῖμνου. Ὁ ἴδιος κύκλος διανύεται σὲ μικρότερη κλίμακα μετὰ τὴν ὁμοίαν ἐνός χεῖμνου καὶ του μέρους μιᾶς ἐπιμέρους φάσης, που ἐπίσης ὑποδοθηθὸν ἐναλλάξ καὶ ἀμοιβάται τὴν κατανόηση ἐκατέρωθεν. Ὁ Χάντεγγερ υἱοθετεῖ στὸ *ΕκκΧ* τὴν ἔννοια του ἐφημερευτικοῦ κύκλου, προποποιώντας τὴν ὡστόσο ἀποφασιστικά, ἀποδιδόντάς τῆς μιὰ ριζικότερη λειτουργία καὶ σφύροντάς τὴν ἐναντίον τῆς παραδοσιακῆς μεθοδολογικῆς αὐτοσυνειδησίας τῶν ἱστορικών, φιλοσοφικῶν κ.λπ. ἀβροπιαστικῶν ἐπιστημῶν. «Ἡ ἐφημερία», ἐπισημαίνει ὁ Χάντεγγερ, «δὲν εἶναι ποτὲ μιὰ ἀφροῦνθλητη συνάληξη ἐνός δεδομένου. Ὅταν ἡ συγκεκριμένη μορφή ἐφημερίας – μετὰ τὴν ἔννοια μιᾶς ἀκριβοῦς ἐφημερίας χεῖμνου – ἀφίσχεται νὰ ἐπικαλεσθεῖ τὸ “προκείμενο [γραπτὸ]”, ἐκείνο τὸ “προκείμενο” δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν αὐτονοήτη καὶ ἀδιδραπραγμάτευτη γνώμη που ἐκ τῶν προτέρων ἔχει διαμορφώσει ὁ ἐφημερευτὴς καὶ που ἀναγκαστικά ἐνυπαρχεῖ σὲ κάθε ἐφημερευτικὸ ἐγχείρημα ὡς κάτι που ἔχει ἡῶδη “τεθεῖ” μαζί με κάθε ἐφημερία, δοσιμένο ἐκ τῶν προτέρων ὡς προκατοχή, προ-θέση καὶ πρό-λήψη». Ἡ προ-κατοχή (*Vorhabe*) συνίσταται σὲ μιὰ προγενέστερη καὶ πρωτογενῆ οὐκαιοποίηση τῆς ὁλοκληρωτικῆς σχέσεων στὸν κόσμον ἢ

προ-θέαση (Voricht) στην κατεύθυνση τήν οποία εξ αρχής λαμβάνει ή εφημευτική κίνηση ή πρό-λήψη (Vorgriff) στην «ένωσιαικότητα» που έχει επιλεγεί για τήν εφημευία (σ. 150).

Η τραδιική αυτή υπόσταση τής προκατανόησης⁵⁴ αναδεικνυει διαφορετικές πλευρές τής εξέλιξης κάθε ειδικής εφημευτικής πράξης από τὸ προϋπάρχον ὄλον τῶν σχέσεων, σημειῶν, παραπομπῶν και εξαγωγῶν που συναποτελοῦν τὸν κόσμο τῶν εφημευτῶν. Κάθε «κατανόηση τῶν κόσμου» συνιστᾶ και μιά «κατανόηση τής ὑπαφής», και ἀντιστρόφως συγχρόνως, «κάθε εφημευία που πρόκειται νά προσπορεί κατανόηση ὀφείλει νά έχει ἥδη κατανόηση τὸ πρὸς-εφημευέαν», καθὼς κινεῖται ἐξ αρχῆς ἐντὸς αὐτῆς τής «προ-δομῆς» (σ. 152). Ἰὸ ὄλον ἀπὸ τὸ ὅποιο ἐκκινεῖ κατὰ τὸν Χάντεγγερ ή κατανόηση τῶν μέρους δὲν εἶναι ἐπομένως ή ὀδότητα ἐνὸς ξένου κειμένου ή μιάς βιογραφίας, ἀλλὰ ή ὀδότητα τῶν δικῶν μας Dasein, ὡς ἐνὸς συνόλου προδιαμορφωμένων σχέσεων με τὸν κόσμο που καθοδηγεῖ κάθε εφημευτική πράξη: «Αὐτὸς ὁ κύκλος τής κατανόησης δὲν εἶναι ἕνας κύκλος ἐπὶ τῶν ὁποῖου κινεῖται μιά κοινή μορφή γνώσης, ἀλλὰ ή ἔκφραση τής ὑπαρκτικής προ-δομῆς τῶν ἰδῶν τῶν Dasein» (σ. 153).

Σὲ ἀντίθεση με τίς ἑπιστῆμες τῶν Πνεύματος που, ἐπιπρασιμένες ἀπὸ τὸ φυσικοεπιστημονικό μεθοδολογικό ἰδεῶδες τής «ἀκαρίειας» και τής «ἀπροϋπὸθετης γνώσης», θὰ ἐπιθυμοῦσαν νά υπερβῶν αὐτῇ τήν κυκλική δομή τής κατανόησης τῆς λειτουργίας, ὁ Χάντεγγερ ἀρνεῖται νά δεῖ τὸν εφημευτικό κύκλο ὡς ἀπευκταῖο ἐλάττωμα. Ὁ εφημευτικός κύκλος δὲν εἶναι ὅτε ἕνας circulus vitiosus, ἕνας «φαιῶλος κύκλος» ἀπὸ ἐκείνους που ἀπεγλῶνεται και καταδικάζει ή παραδοσιακή Λογική, ὅτε μιά «ἀναπόφευκτη ἀτέλεια», τήν ὁποία ὀφείλομε ἀναγκαστικά νά ἀνεχθῶμε (σ. 153). Ἀποτελεῖ ἀντιθέτα ἐργενές και ἀπαράγραπτο δομικό στοιχείο κάθε κατανόησης και κάθε σχέσης με τὸν κόσμο, ἐνὸ ἐπιτένημά του ἀποτελοῦν ἀκόμην και οἱ δῖθεν «ἀπροϋπὸθετες» και «ἀπροκατάληπτες» ἀκριβῆς θετικές ἐπιστῆμες. Η κατανόηση ἀπεγλῶνίζεται ἔτσι ἀπὸ τὸ ψευδές ἰδεῶδες μιάς ἀπόλυτης γνώσης και ἀλήθειας και συμπλῶνεται με τήν ὑπαφειακή τῆς διάσταση, τήν περατότητα τῆς, τήν ἰδιότητά τῆς νά εἶναι ὀλοκληρωμένη ἀλλὰ ὄχι ὀριστική, ὀλοκή ἀλλὰ και προσωατική. Η κατανόηση ὀδέποτε θὰ ἐξέλθει τῶν ὀρίωντα ἐντὸς τῶν ὁποῖου ἐπιτελεῖται, ὀδέποτε θὰ ξεφύγει ἀπὸ τήν προ-κατοχή, τήν προ-θέαση και τήν πρό-λήψη — σκιές που δὲν τήν ἀκοινοῦν, ἀλλὰ τήν καθοδηγοῦν. Η «περίσταση» (Situation), ή καιρικότητα (καρπός) που τήν περιβάλλει δὲν ἀποτελεῖ ἀναγκαιό κακό, ἀλλὰ συνθήκη τής δυνατότητας κάθε κατανόησης.

Διὸ χαιντεγγεανὸ σχῆμα, τὸ πρὸς-κατανόησιν (σχεῖος, ὄν ἐν γένει, κειμένο, προφορικός λόγος, περῖσταση, γεγονός, πρόβλημα, ἀτομική ὑπαφή, οἱ Ἄλλοι) ἐμφανίζεται μόνο στὸ φῶς τῶν προϋπὸθεσεων που θέτει ή τραδιαιστατη προκατανόηση. Μιά προσπαθεια τῶν εφημευτῶν νά ἀπαλείψει τίς προδιαμορφωμένες στάσεις και προσεγγίσεις που δὲν θὰ ἦταν ἀπλῶς ἀτελέσφορη, ἀλλὰ θὰ ἀποτελοῦσε και ἐνδειξη ὀξείας εφημευτικής τυφλότητας, που θὰ τὸν ἀπέρατε ἀπὸ τὸ ἕνα και μοναδικὸ εφημευτικό desideratum: τῇ διαρκῇ ἐτήγωση τῶν προϋπὸθεσεων τής κατανόησης και τής εφημευίας. Βέβαια, ὁ εφημευτικός κύκλος ἀποτελεῖ ἀβεντικό κύκλο μόνο ὄταν

διανοήμενος μετασχευιάζει και την ίδια την προκατανόηση. Ο Χάντερλερ έμμενίζεται ώστε να διαταχθεί να εξαργύσει και να διατυπώσει ρητά τα αξιολογικά και δεοντολογικά επιτάγματα που εν στερίματι περιέχει το σχήμα του έφημερευτικού κύκλου³¹. περιορίζεται απλάω στην έπισημάνση ότι «το αποφασαστικό είναι όχι να έξει-θουμε του κύκλου, αλλά να ειπέδουμε εντός του μέ όρθο τρόπο» (σ. 153).

Ποιός είναι όμως ο «όρθος τρόπος»; Θα άνεμίμε κανείς ότι η όρθότητα της διά-νυσης του κύκλου συνίσταται και εξαν-λείεται στη διαρκή συνείδηση του κύκλου-τερουχά γραρακτήρα της κατανόησης και έφημείας, στην άνεπίγνωση ότι άνετές καθόδηγούνται από συγκεραμένες προυποθέσεις και στην άνεάλεπτη προσπέθεια να άποκαλυφθούν κατὰ τὸ δυνατόν. Η όρθή διάνυση του έφημερευτικού κύκλου είναι μία διάνυση χριτακής συνειδητοποίησης, άνετολέγγου και άνετοκέθσης. Ο Χάν-τερλερ προσάδει ώστε στην «όρθη είσοδο» ένα διαφρατικό νόημα, καλώντας τον έφημερευτή να μην υποκύπτει πειθήνια στην προκατανόηση που του ύπαγορευ-ουν διάφορες «επίνοιες και δημόδεες έννοιες», αλλά να την διαμορφώνει «μέσα από άνετα τουτα τά πράγματα» (σ. 153). Η λακωνική άνετή επίκληση μιας «έμπρά-γματης» σχέσης της προκατανόησης με τὸ προς-κατανόησιν δημουργεί ώστε το πλῆθος έρωτηματικών. Δέν θα έπρεπε ὁ «έμπράγματος» γραρακτήρας της κατα-νόησης να τοποθετηθεί άποκαλειστικά στον πόλο του προς-κατανόησιν και όχι της προκατανόησης; Δέν όδηγεί η επίκληση μιας «έμπράγματης» προκατανόησης σε συσκότιση της πραγματικής φύσης του κατανοείν, σε παραγνώριση της διαφύτη-τας του ρόλου του έφημερευτή, και εν τέλει στην ψευδαίσθηση της άνεξήτησης μιας «άνετικειμενικής» έφημείας χάρη σε μία προκατανόηση που ύποτίθεται ότι δια-μορφώνεται μέσα από «άνετα τουτα τά πράγματα»;

Η άνεργωγή των «πραγμάτων» σε μόνη κανονιστική άρχή της έφημείας διαερ-ρηγνύει και άνεκυρώνει τον έφημερευτικό κύκλο, άφου πλέον η κατανόηση καθόδηγείται μονοστήμαντα από άνετα – τόσο ως έφημευόμενα όσο και ως πηγή της προκατα-νόησης μας. Στη Φυλοσοφική Έφημερευτική του Ι'κάντμερ, άνετίθετα, και υπό την άποφασαστική έπίπεια του Έβέλου, ὁ έφημερευτικός κύκλος άνεπτύσσεται και με-τασχηματίζεται ώστε να μπορεί να διανυθεί παραγωνικά: Ο πόλος του έφημερευτή, ὁ πόλος της προκατανόησης, είναι ένας πόλος διαμορφωμένος από την παράδοση και έχει παραχθεί ως «έπιπερός ιστορία» (Wirkungsgeschichte). Ο έφημερευτής δέν άνεάγεται μόνοινα την χίματα «άνετων τουτων των πραγμάτων», αλλά παράγει και διανυει έναν κύκλο μεταξύ ιστορίας και παρόντος, μεταξύ του ιστορικά παρηγμένου όλου του Πνεύματος και του μέρους μιας είδικής άτομικής δημουργίας.

Η «δύμη του Ός» της έφημείας και η «προ-δύμη της κατανόησης» άπο-τέλων άνεκετίμητες συμβόδες του Χάντερλερ στην έφημερευτική προβληματική, άνεαδεικνύοντας την κατανόηση και την έφημεία σε ύπαρκτικά γραρακτηριστικά με εύρος, σημασία και έμβέθεια πάλυ μεγαλύτερη από όσο έπέφρατε η στενή όπτική γωνία της παραδοσιακής έφημερευτικής. Τα έννοιολογικά κενά που έπισημάθη-καν, η έλλειψη έπιποκών διασαφίσεων, η άδυναμία άνεδείξης του είδικά έφημευ-τικού γραρακτήρα του έγγεγραμματος, όφειδονται μεταξύ άλλων και στις συνθήκες συγγραφής του έργου³². Θα όλοκληρώσουμε την άνεσφορά στο ΕκΧ με την έπι-

σημάνση του ζήτηματος που ανακύπτει όταν τὸ εὖρος τῆς σημασίας τῆς κατανόησης καὶ τῆς ἐρμηνείας ἐπεκτείνεται τόσο πολύ, ὥστε νὰ καλεῖται νὰ ὑπερβῆ καὶ νὰ διαρρήξει ἀκόμη καὶ τὰ ὅρια τῆς γλώσσας.

Ὁ Χάντλερ εἶχε ἦδη ἐξ ἀρχῆς ἀναφερθεῖ σὲ ἕνα «προκαταγρηματικό ἀπλό ὄρασμα» τῶν ὄντων ὡς μορφή ἀρχέγονης κατανόησης τους, που ἐρμηνεύει τὰ ὄντα «ὡς τραπέζι, πόρτα, αἰμάκι, γέφυρα» χωρίς νὰ χρειάζεται νὰ διατυπωθεῖ ρητὰ «σὲ μιὰ προσδιοριστικὴ ἀπόφραση» (σ. 149). Στὸ κεφάλαιο που θέμα του ἔχει τὴν «ἀπόφραση ὡς παράγωγο τρόπο ἐρμηνείας» (παρ. 33), ὁ Χάντλερ θὰ ἀντιπαραβάλλει στὴν ἀπόφραση «τὸ σφυρί εἶναι βαρὺ» μιὰ «ἀρχέγονη ἐπιτέλεση τῆς ἐρμηνείας» τοῦ τύπου «πολύ βαρὺ», ἢ «τὸ ἀλλο σφυρί!» Ἐνῶ ἡ ἀπόφραση ἐκφράζει μιὰ στάση βιωματικῆς οὐδετερότητας, ἀπόστασης καὶ θεωρητικῆς (ἢ καὶ «λογικῆς») ἐνατένσης, ἡ ἀρχέγονη ἐρμηνεία ἐπιτελεῖται στὴ βάση μιᾶς σχέσης βιοτικῆς ἐξουκλείωσης μὲ τὰ ὄντα, ἢ ὅποια ἀποκτᾶται στὴν καθημερινότητά τῆς ὑπαρξῆς καὶ τὰ κατανοεῖ ὡς «πρὸς-χεῖρα», ἐντάσσοντάς τα «ὡς» αὐτὰ ἢ ἐκείνα στὸ σύνολο σχέσεων καὶ πρακτικῶν παραπομπῶν που συναποτελεῖ τὸν «κόσμο» μου. Αὐτὸ τὸ «ἐρμηνευτικό ἴδι», ἢ πρωτογενῆ δομὴ τῆς ἐξουκλείωσης μὲ τὰ πράγματα, τῆς ἀποκαλύψης καὶ κατανόησής τους, ὀφείλει νὰ διακρίβῃ ἀπὸ τὸ «ἀποφρακτικό ἴδι», τὸ ὅποιο συνιστᾶ μιὰ «παράγωγη» μορφή «ισοπέδωσης» τοῦ πρώτου (σ. 158).

Μὲ τὴ διάκριση ἐρμηνευτικοῦ καὶ ἀποφρακτικοῦ ἴδους ἐπιχειρεῖται γιὰ πρώτη (καὶ πιθανότατα γιὰ τελευταία) φορὰ στὴν ἱστορία τῆς ἐρμηνευτικῆς ἢ ἀποσυνῆδησής τῆς ἀπὸ τῆ γλώσσα καὶ ἡ ἀπόδοση σὲ αὐτὴν μιᾶς προ- καὶ ἔξω-γλωσσικῆς διάστασης. Εἶναι ὅμως δυνατὴ αὐτὴ ἡ διάκριση; Εἶναι πειστικὴ ἢ ἀπώτερη ἀνάδειξις ἑνὸς ἔξω-γλωσσικοῦ «ἐρμηνευτικοῦ ἴδους», στὸ πλαίσιο μιᾶς ἐρμηνείας ἐπιτελούμενης ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ γλωσσικὴ ἐκφορά τῆς; Πῶς συγκροτεῖται αὐτὸ τὸ «ἀρχέγονο ἴδι», πῶς δηλώνεται; Εἶναι ἐν γένει δυνατὴ μιὰ σχέση ἐξουκλείωσης μὲ τὸν κόσμο που δὲν θὰ διαφραώνεται γλωσσικά, δὲν θὰ ἔχει χρεία τῆς γλώσσας καὶ δὲν θὰ τὴν προϋποθέτει; Ὅσο γιὰ τὸ «προκαταγρηματικό ἀπλό ὄρασμα» που ἐπι-καλεῖται ὁ Χάντλερ ὡς τρόπο ἐπιτέλεσης αὐτῆς τῆς ἀρχέγονης κατανόησης, φαίνεται νὰ ἐπέχει θέση μιᾶς οἰκνῆς ἐνορατικῆς γνώσης που ἀποκτᾶται στὸ πλαίσιο τῆς καθημερινῆς πράξης. Πῶς συμβαδίζεται ὅμως ἡ «ἀπλότητα» καὶ προ-καταγρηματικὴ ἀμεσότητα αὐτοῦ τοῦ ὄρασμα μὲ τὴν φύση τῆς κατανόησης που —κατανόηση «τινὸς ὡς τινός»— ἔχει πάντοτε σύνθετο καὶ συνθετικὸ χαρακτήρα; Καὶ τί εἶδος «ἀπλό ὄρασμα» εἶναι αὐτό, ὅταν ἀκόμη καὶ ἡ πρωτογενῆς αἰσθητηριακὴ πρόσληψη ἔχει ἀποκαλυφθεῖ ὡς σύνθετο ἐρμηνευτικό ἐνέργημα;

Σὲ μιὰ παράδοση τοῦ χειμερῶν ἐξαμήνου 1925-26, ὁ Χάντλερ χαρακτηρίζει τὸ «εἶδος τοῦ εἶναι τῆς γλώσσας» ὡς «σκοτεινὸ μέχρι σήμερα» καὶ ὡς «ὄντο-λογικά ἐντελῶς αἰνιγματικό»³⁸. Στὸς λίγους μῆνες που μεσοδύνησαν ἕως τῆς συγγραφῆς τοῦ *Εἶναι*, ὁ φιλόσοφος δὲν φαίνεται νὰ ἔκανε σημαντικὰ βήματα πρὸς ἄρση αὐτῶν τῶν ἀδιεξόδων. Δὲν εἶναι ἀδύνατο τυχαία ἡ ἀναστροφή που ἐπιφέρει ἡ γλώσσα καὶ «τὸ ὑπαρκτικό-ὄντολογικό θεμέλιό τῆς», ἢ *ἀμιλία*, στὶς τραδιές, προσ-ανατολισμένες στὶς «ἐκστάσεις» τοῦ χρόνου σχηματισοῦς που ἐπιεργάζεται

ο Χάιντεγγερ στο *Εκ.Χ*. Η όμιλία έμφανίζεται άρχικά ως «έξισου άρχέγηση με την εύρεση (Befindlichkeit) και τó χατανοεΐν (Verstehen)» (σ. 161). Κατά την άντιστοιχία, ώστόσο, άυτότων των ύπαρκτικών χαρακτηριστικών προς τίς τρεις χρονακές διαστάσεις (παρ. 68), και ένω τó χατανοεΐν θεμελιώνεται στο μέλλον και η εύρεση στο παρελθόν, η όμιλία παραγκωνίζεται στη σχέση της με τόν παρόν άπό την «κατάπτωση» (Verfallen), η οποία την υποκαθιστά. Η σύγκυση άπόλως έπιτείνεται με την έπισημύωση ότι, παρά τó γεγονός ότι η όμιλία «δέν χρονοΰται προγενώς σε μία ειδική έκσταση», τó παρόν άναλαμβάνει και έπιτελεί έντός της «μία προνομιακή συστατική λειτουργία» (σ. 349). Τελικά, η γλώσσα θά συναρθεί ως «φλυαρία» προς την άναθθεντική «κατάπτωση», και μόνο η σωτηή θά έμφανισθεί ως άθθεντική μορφή της. Άυτό που με βεβαιότητα συμπραίνει καιεί είναι η άμνηχανά του Χάιντεγγερ έναντι της γλώσσας, η οποία πάντως τόν «έκδικείται» χαταλόντας τά άπόσσοφα σχήματα στα όποια έπιχέπει να την έντάξει.

III. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ ΑΙΤΕΜΑ

Μετά την άποτυχία όνολήρωσης του *Εκ.Χ*, η στοχαστική άνάξήτηση του Χάιντεγγερ στρέφεται προς νέες χατευθύνσεις. Η διάλεξη *Τί είναι μεταφυσική*: (1929) έχει ήδη χαταδείξει τά άδιέξοδα στα όποια όδηγήθηκε η σχέση του χατά τó τέλος της δεκαετίας του 1920, όδηλώντας τον στην παραγματοποίηση της περικώνυμης και θεματικής «στροφής» που, παρά την άντιθετη γνώμη του ίδιου, παράγει σηματόδοτρε μια «άλλαγή τοποθέτησης»³⁰. Σε μία άνωποιημένη μορφή, άντη η μεταστροφή μπορεί να περιραφεί ως παρράτηση άπό τó έγχελομα της θεμελιώσης του νόηματος του Εΐναι στο Dasein, καθώς και άπό τó έγχελομα μίας άναλυτικής της ύπαφής που όδηγει στην «θεμελιώδη όντολογία» και την χατευθύνει. Καθώς τó Dasein, η άτομική ύπαφής, έχει άποδειχθεί άδύναμο να ύποστυλώσει τόν χάντεγγερικό θεμελιωτισμό, μετασχηματίζεται έμφανικά σε Da des Seins: σε Έδω (Da) ένος Εΐναι (Sein) που δέν άποτελεί πλέον «προδόν» (Einhuit) της ύπαφής, αλλά ένα δύναμο ύπονοό γίνεσθαι άποκάλυψης και άποκρύψης της άλήθειας, ύπερβαίνοντας και έπικαθιζόντας την άθρωπινη βούληση και έξουσία.

Τό εύρος της χάντεγγερικής «στροφής» γίνεται για πρώτη φορά άντιληπτό στους φιλοσοφικούς κώδικες με τη δημοσίευση της περίφημης *Επιστολής για τόν Άνθρωπισμό*, τó 1943, όπου και ό περίφημος χαρακτηρισμός της γλώσσας ως «κόκου του Εΐναι»³¹: Η γλώσσα δέν άποτελεί πλέον ύπαρκτικό χαρακτηριστικό άμφιδόλου λειτουργίας, αλλά τó κύριο πεδίο εκτύλιξης της διατάλης «κρυπτότητας» και «άκρυπτότητας», διάταμψης της ά-λήθειας. Η γλώσσα δέν συναστα άθρωπινο έγχελομα, χαρακτηριστικό η δημούργημα, αλλά «άποκρυση» στην κλήση και «φωνή του Εΐναι». Τόν έπομενο σταθμό της ένασχόλησης του Χάιντεγγερ με τη γλώσσα θά άποτελέσει τó κείμενο *Μία συνομιλία μέσα άπό τη γλώσσα*, που γράφεται τó 1953-54 «με άποψη μία έπίσχεψη του καθ. Τεζούχα άπό τó Άντορατορικό Πανεπιστήμιο του Ίόκιο» (UzS, σ. 269). Τό κείμενο άυτό άποτελεί μία ύπολογικά χακότεγχη άποερα διαλογικού συμφύλοσσοεΐν με τόν Ίάπωνα καθηγγητή, η οποία έπίβδαιώνει ότι ό φιλοσοφικός διάλογος όχι μόνο γεννήθηκε, αλλά και πέ-

ήρθε με τον Πλάτωνα. Ο χαντεργκερσιανός διάλογος ἀργίζει και συχνά υπερβαίνει τὰ ὅρια του κακόγουστου και του Kitsch – ὅταν γὰρ παραδέριγμα οἱ διαλεγιόμενοι ἀναζητοῦν και ἀνακαλύπτουν τὴν οὐσία τῆς γλώσσας στὸ Κοίτο ba, ὅπου ba σημαίνει «τὸ φύλλαμα» ἢ «τὰ ἀθήρ» και Κοίτο «τὴν καθιστῆ γωνία τῆς γάλλιας κλήσης» (σ. 142)! Ἰὸ ἐνδιαφέρον και ἡ σημασία του κειμένου ἀναδεικνύονται μόνον μετὰ τὴ δὴμιση τῆς ψευδοδιδασκαλίας του διάστασης και τὴν ἀπαλάσχη του ἀπὸ αὐτῆν.

Στὸ κείμενο αὐτὸ ὁ Χάντεργκερ βρίσκειται πρῶτιστα «καθὶ ὄδου» πρὸς τὴ γλώσσα, τὴν ὅποια στὶς πρῶτες του στοχαστικές ἀποπειρες εἶχε ἐμφανείς δισχεῖρες νὰ συλλάβει και νὰ ἀποστηρίξει φιλοσοφικά. Ὁ φιλόσοφος δὲν ἐκασοποιεῖται πλέον ἀπὸ τὸν χαρακτρισμὸ τῆς γλώσσας ὡς «ἄκου» του Εἴνωαι». Προφύεται γὰρ μὴ «ἀλή-χανη» ἐκφραση (σ. 90) ποὺ παραδίδεται τὴν πολυαπόλητα τῶν γλώσσων και γλώσσικων οἰκογενειῶν (και ἄρα τὴν ὑπαρξὴ διαφορετικῶν «ἄκου» του Εἴνωαι), και ποὺ ἐν πάση περιπτώσει ἀδυνατεῖ νὰ παρασχεῖ «μὴ ἐνωια τῆς οὐσίας τῆς γλώσσας» (σ. 112). Σὲ μὴ χαρακτριστική ἐπι-στροφή στὶς φιλοσοφικές του ἀπαρ-χές, ὁ Χάντεργκερ ἀναζητεῖ πλέον αὐτὴ τὴν οὐσία σὲ ὅ,τι ἀποκαλεῖ «τὸ Ἐφίλη-νευτικό», ὑποβάλλοντας παράλληλα τίς προηγούμενες ἐφημερευτικές του ἀναζητη-σεις σὲ ριζικὴ ἐπιανεξέταση και ἐπιανελεύση. Ἐργοντας ἐγκαταλείπει πρὸ πολλοῦ τὴ χρήση τῆς ἐνωιας τῆς ἐφημερευτικής, ἐπιανέρχεται τὴσασ σὲ αὐτὴν και τὴν ἐμπα-νίζει σὲ μὴ προπονημένη μορφή – στὴ μὸνη μὲ τὴν ὅποια θὰ μπορούσε νὰ κα-ταστῆ συμπάτη πρὸς τὴν ὑστέρα σκέψη του.

Ἡ ἐφημερευτικὴ δὲν τὸν ἐνδιαφέρει πλέον ὡς «τέχνη τῆς ἐφημείας» (ὅπως τοῦς παλαιότερους), ἀλλὰ ὡς τε και ὡς «αὐτὴ αὐτὴ ἡ ἐφημεία» (ὅπως τὸν ἴδιο παλαιό-τερα), ἀλλὰ στὸ πλαίσιο μιᾶς προσπάθειας νὰ «προσδιορίσει τὴν οὐσία τῆς ἐφημ-είας μέσα ἀπὸ τὸ Ἐφίληνευτικό» (σ. 98) – τὸ ὅποιο «δὲν δηλώνει μόνον τὸ ἐφημ-νεύειν, ἀλλὰ πρωτίστως τὴν κόμηση ἐνὸς μνημματος (Botschaft) και ἀργέμματος (Kunde)», ἐνὸς «ἐφημνεύειν εἶναι ἐκείνη ἡ ἐκθεση ποὺ κομίζει ἀργέμματα, στὸ βαθμὸ ποὺ μπορεῖ νὰ ἀκούει ἕνα μῆνυμα» (σσ. 121-122). Ἡ ἐφημερευτικὴ ἀποστολὴ του ἀνθρώπου δὲν καθορίζεται πλέον ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ πραγματικότητα τῆς ἀπομεικῆς ὑπαρξῆς. δὲν συνίσταται πρωτίστως σὲ μὴ ἀντοναφορικὴ κατανόηση τῆς ἀπομεικῆς πινου βίου και κόμηση, ἀλλὰ στὸ «ἄκουσμα» και ἀκαλοθίως στὴν «κόμηση ἐνὸς ἀργέμματος», στὴ «φύλαξη ἐνὸς μνημματος» (σ. 126). Ἡ κατανόηση και ἐφημεία ἐπιπεριέχουν ἔτσι δύο συνιστώσες: Ἴὴ λήψη και τὸ «ἄκουσμα» τοῦ μνημματος ἀφε-νός, τὴ «φύλαξη» και κόμηση του ὡς «ἀργέμματος» ἀφετέρου. Ἄν τίς συγχνόνουμε μὲ τὴν περιγραφή του κατανοῦν στὸ ΕἴκΧ ὡς «ἐφίμμενης προβολῆς», διαπιστώ-νουμε ὅτι ἡ πρῶτη συνιστῶσα ὑπερέσχεται στὴ θέση τῆς «εἴμης», ἐνὸς ἡ δεύετη διαδέσχεται τὴν «προβολή» τοῦ Dasein στὶς μελλοντικές του δυνατότητες.³⁸ Κατα-νόηση και ἐφημεία ἐξακαλοθίον ἔτσι νὰ ἀποτελοῦν μὴ δυναμικὴ ἀλλοηογία ἀφετέ-ρημῶν καταστάσεων και συνθηκῶν ἀφενός, ἐνεργὸ ἀνθρώπινης συμβολῆς ἀφετέ-ρου. Ἄντὸ ποὺ διαφέρει εἶναι ἡ ἀναλογία στὸ ἐκάστοτε «μῆνυμα» τῶν δύο συνιστωσῶν. Ἐνὸς στὸ ΕἴκΧ ὁ ἀνθρώπος ἀναλαμβάνει τὴν «ἐφίμμενότητά» του (Geworfenheit) και τὴ διαχειρίζεται σὲ συνθηκῆς ἐλεύθερης προβολῆς σὲ ἀμείρητες και ἀπροσδιο-ριστες μελλοντικές δυνατότητες, στὴ φιλσοφία του ὑστέρα Χάντεργκερ τὸ περιε-

χόμενο του ἀνθρώπινου «ἀργέμματος» καθορίζεται ἀπὸ τὸ «μῆνυμα» ποὺ ἔχει λά-βει και ποὺ ὀφείλει νὰ διαφυλάξει, «συμφωνησάσας» μαζί του.

Ἄντὴ ἡ –πρῶτον τινὰ διαλεκτικὴ– σχέση ἀκοῆς και διαβίβασης ὀδηγεῖ μεταξὺ ἀλλων και σὲ μὴ ἐπιανελεύση τῆς ἐφημερευτικῆς κώλυσης, τὸν ὅποιο ὁ Χάντεργ-κερ προσδιορίζει πλέον ὡς κώλυση ποὺ ἀφρά στὴ «σχέση μεταξὺ μνημματος (Botschaft) και διαμνήμησης (Botsengung)»: «Ὁ ἐξάγγελος πρέπει νὰ ἐργετα ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ μνημματος. Πρέπει ὅμως και νὰ ἔχει προηγουμένως κατελυθῆ πρὸς αὐτὸ» (σ. 150). Ὁ ἐφημερευτῆς –μὲ τὴν σημασία ποὺ δίνει ὁ Χάντεργκερ τὴσασ στὴ λέξη– ὀφείλει νὰ μεταδώσει και νὰ ἀγγέλλει μόνον ὅ,τι του δόθηκε ὡς «μῆνυμα». γὰρ νὰ τὸ ἀκούσει, ὅμως, πρέπει ἐκ τῶν προτέρων νὰ ἔχει στραφῆ πρὸς αὐτὸ, νὰ τὸ ἔχει πλη-σάσει. Ὁ Χάντεργκερ ἐπιανεβδιδάωνει τὸν ἀναπόδραστο χαρακτῆρα αὐτῆς τῆς κί-νησης, ἐκφράζοντας ὡς τὸσο τίς ἐπιφυλάξεις του γὰρ τὸ πρόσφορο τοῦ χαρακτῆρι-σμοῦ του ὡς «κώλυση»: «αὐτὴ ἡ ἀναγκαία ἀναγνώριση τοῦ ἐφημερευτικοῦ κώλυου δὲν σημαίνει ὅτι μὲ τὴν παράσταση τῆς κώλυσης ἀποκατοῦμε ἀρχέγνη ἐμπερία τῆς ἐφημερευτικῆς σχέσης» (σ. 150). Ἐπιβεβαιώνει μάλιστα ὅτι ἐγκατα-λείπει τὴν προηγουμένη ἀποψή του, «καθὸς ὁ περι κώλυου λόγος μένει πάντα στὴν ἐπιφάνεια» (σ. 151).

Ἡ ἀναφορά στὸν ἐφημερευτικὸ κώλυο ἀποτελεῖ πλέον δεῖγμα «παρρασασακῆς σκέψης», τὴν ὅποια ὁ Χάντεργκερ ἐπιθυμεῖ νὰ ἀποφύγει. Ἡ προκατανόηση τοῦ ΕἴκΧ ἀντικαθίσταται ἀπὸ τὴν μετοχή στὴν «ἐφημερευτικὴ σχέση» (hermeneutischer Bezug) ὁ ἀνθρώπος «καλεῖται» σὲ αὐτὴ τὴ σχέση ἀπὸ «αὐτὸ τοῦτο τὸ Εἴνωαι», τὸ ὅποιο μὲ τὴν σερά του σημαίνει: «παρεῖναι και τῶν παρόντων ὄντων ὑποδηλώνει ὅτι, ἐκτός ἀπὸ αὐτὰ ἡ ἐκείνα τὰ ἐπιμέρους ὄντικῆς ἐμφάνησης και ἐξαφάνι-σης. Ἄντὴ ἡ «διάσταση» εἶναι ποὺ «καλεῖ τὸν ἀνθρώπο», κι αὐτὸς μὲ τὴν σερά του «οὐδαινοῦται ὡς ἀνθρώπος ἐνὸς ἐρίσχεται σὲ συμφωνία μὲ τὴν προσ-κλήση (Zuspruch) τῆς διάστασης, ἀγγέλλοντας ἔτσι τὸ μῆνυμά τῆς» (σ. 122).

Ἡ «ἐφημερευτικὴ σχέση», ἡ σχέση δηλ. τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὴ «διάσταση», δὲν καθορίζεται ἀπὸ μὴ ἐγγετὴ ἀνάγκη ἢ χαρακτριστικὸ τῆς ἀπομεικῆς ὑπαρξῆς, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ γλώσσα. Στὸ πεδίο τῆς γλώσσας θὰ μπορούσαμε ἴσως νὰ διαρω-σομε μὴ ἀλλο «διάσταση», ὁμολογη πρὸς ἐκείνη μεταξὺ «παρεῖναι και παρόντων»: τὴ «διάσταση» μεταξὺ γλώσσας και λεγόμενων. Θὰ μπορούσαμε νὰ ἐντοπίσομε τὴν οὐσία τῆς γλώσσας σὲ αὐτὴν ἀκαθίως τὴ «διάσταση», καθὸς ἡ γλώσσα δὲν ἐξαν-τλείεται σὲ ἐπιμέρους λεγόμενα, δὲν ταυτίζεται καν μὲ τὸ σύνολο τῶν φράσεων ἢ λε-κτικῶν ἐκφορῶν, ἀλλὰ τὰ ὑπερβαίνει ἀποτελώνοντας μὴ ἀστερευτη πηγή νέων δυνα-τοτήτων, μὴ διακατὴ ὑπεργέλυση νοήματος. Ὅπως δὲ ἡ «διάσταση» μεταξὺ παρεῖναι και παρόντων πηγάξε «μέσα ἀπὸ τὴν ἐνόητά τους», ἔτσι και ἡ «διάσταση» μεταξὺ λέγειν και λεγόμενων πηγάξει μέσα ἀπὸ μὴν ἀνάληψη ἐνόητα ποὺ διασφαλίζει τὴ

μετακένωση νοήματος στα λεγόμενα, στο βαθμό που αυτά μετέχουν της υπερέχουσας δύλης γλώσσας – της «σχέσης όλων των σχέσεων» (σ. 215).

Η «έφημερευτική σχέση» δεν αποτελεί ανθρώπινο δημιουργήμα, ούτε διαμορφώνεται βάσει των δικών μας επιθυμιών και βουλήσεων. Στην «έφημερευτική σχέση» ο άνθρωπος «κλήντεται» και «προσευκαλείται» να λάβει το μήνυμα και να το αναγγείλει περαιτέρω – άφωτο βέβαια προηγουμένως το άκουσει. Η άφετηρία της σχέσης βρίσκειται έκτος, πέραν και υπεράνω του ανθρώπου, ο οποίος μάλα καταδυνατεί να προσδιορίσει το ακριβές σημείο προέλευσης των μηνυμάτων που κατά καιρούς λαμβάνει. Ένας τέτοιος προσδιορισμός είναι ανέφικτος, καθώς η προέλευση του μηνύματος δεν εντοπίζεται σε ένα όν ούτε μπορεί ποτέ να διαλευκανθεί και να αποκαλυφθεί πλήρως, αλλά προέρχεται από το πεδίο έκκενο διαμάχης ἀλήθειας και λήθης, αποκαλύψης και αποκρύψης που ο Χάντεγγερ αποκαλεί «Είνα». Κοινή συνισταμένη των χάντεγγερσιανών επικλήσεων του «Είνας» αποτελεί η υπόμνηση ότι η ἀλήθεια ούδέποτε εξαντλείται σε μια υποκειμενική πνευματική, λογική ή γλωσσική δραστηριότητα του ανθρώπου, αλλά εκφράζεται ως δυναμικό γίνεσθαι που έχει την άφετηρία του έξω από το ανθρώπινο όν και οδηγεί πέραν αυτού. Χρῆσις του ανθρώπου είναι η διαρκής προπαρρασκευή, ώστε να λαμβάνει και να «διαφύλασσει» τα σημεία αυτής της διαμάχης και τις αποκαλύψεις που αυτή επιτρέπει. Η «έφημερευτική σχέση» είναι μια σχέση έτοιμότητας για συμμετοχική και «υπτάκουη» πρόσληψη των μηνυμάτων αυτού του ἀληθειακού γίνεσθαι.

Είναι σαφές ότι μια τέτοιου είδους «έφημερευτική σχέση», στην οποία ο άνθρωπος δεν είναι πλέον αυτός που έρωτα αλλά αυτός που έρωτάται, δεν έχει τίποτε κοινό με μια έφημερευτική που ανέκαθεν (ἀκόμη και στο Ε.κ.Χ) ἀφορμώταν από μια ανθρώπινη έρωτηματοθεσία. Αυτός είναι προφανώς ο λόγος για τον όποιο ο Χάντεγγερ με τη «στροφή» έγκραταλείπει τη χρήση της έννοιας της έφημερευτικής. Το κείμενο *Μία συνολικά μέσα από τη γλώσσα* αποτελεί μοναδική έκθεση, χωρίς ωστόσο οι προσεκτικές αναφορές του στο «Έφημερευτικό» να αποτελούν δείγματα αποκατάστασης ή παλινόρθωσης της. Τουτό βεδαίως δεν άκυρώνει τη σημασία του κειμένου. Η άποδοχή της ύπαρξης «μηνυμάτων» που δεν αποτελούν δημιουργήματα της ανθρώπινης άπταφρασης υποκειμενικότητας, αλλά έχουν την προέλευσή τους πέρα και έξω από έμας, ή επίγνωση ότι η γλώσσα δεν είναι ανθρώπινο κατασκευάσμα ή εργαλείο αλλά (σε «διάσταση» προς κάθε λεγόμενο) μια άνεξάντλητη πηγή και ανεπύγαστη συνθήκη της δυνατότητας κάθε λέγειν, ή όποια «πάντοτε προσηγείται» (σ. 179), πάντοτε βρίσκειται πέραν και υπεράνω ήμων – αυτές είναι οι έφημερευτικές υπόθηκες του ύστερου Χάντεγγερ.

IV. ΧΑΪΝΤΕΠΕΡ – ΙΚΑΝΤΑΜΕΡ – ΧΑΪΝΤΕΠΕΡ

«Η «έφημερευτική φιλοσοφία» είναι υπόθεση του Ικάνταμερ». Μήπως τελικά η φράση αυτή του Χάντεγγερ¹¹ επιβεβαιώνει την υπόψία ότι η έκ μέρους του χρήση της λέξης «έφημερευτικός» υπήρξε πάντοτε «αυθαίρετη»¹², με αποτέλεσμα κάθε αναζήτηση της σχέσης του με την έφημερευτική να κινείται έξ άρχης προς μια λαθραμένη και άδιέδοδη κατεύθυνση; Το έρώτημα αυτό σχετίζεται και με τα

έφωτίζματα που είχαν ανακύψει κατά τον άργυρό έντοπισμό της άσάφειας και πολυστημίας του τίτλου του κειμένου μας: Ποιος Χάντεγγερ; Και ποιά έφημερευτική? Αν η ένταση του πρώτου έφωτίζματος μειώθηκε μέσω της ανάδειξης της πολυμορφίας της χάντεγγερσιανής στοιχειώδους διαδρομής, το δεύτερο έφωτίζμα παραμένει – και είναι σαφές ότι θα ήταν άπροσφορη μία προσέγγισή του με όδηγό την ανάλογη πολυμορφία της έφημερευτικής, που θα όδηγούσε σε συγκεκριμένες άντιπαράβολές άμφίδολης φιλοσοφικής σημασίας του τύπου: Χάντεγγερ και Πλάτων... και Άριστοτέλης, ... και Θεολογική έφημερευτική, ... και Διάκριμάχες, ... και Ντιντάν, ... και Πράνταμπερ.

Άντι ένος τέτοιου άχτανου έρχεφήςματος, προτιμούμε να προβούμε σε μία κατά σύμβαση οριοθέτηση, εξακριβώνοντας έδω ως έφημερευτική την έν γένει πραγματέυση της κατανόησης και της έφημερείας, χωρίς να λάβουμε υπόψη τους εκάστοτε περιρισμούς, άποχρώσεις και στενώσεις που έτεφεραν οι έπιμέρους Σχολές, κατευθύνσεις και ιστορικές εμφανίσεις της. Άξίζει να σημειωθεί ότι και ο ίδιος ο Χάντεγγερ εξακριβώνει την έφημερευτική σε αυτήν ακριβώς την έννοιολογική ευρύτητα. Έδω συνίσταται έξάλλου και η κύρια σημασία της συμβόλης του στον έφημερευτικό προδληγματισμό: στη διαρκή και έμμονη – με διαφορετικά κάθε φορά μέσα και έννοιες – έπιστήμανση ότι το κατανοείν και η έφημερεία άποτελούν φαινόμενα πολύ πιο βαθιά και έκτεταμένα άπ' όσο υπέθεταν οι κατά καιρούς «έφημερευτικές».

Πρώτος ο Χάντεγγερ θα άπαγκιστρώνει ρητά την κατανόηση και την έφημερεία άπο τον – άλλοτε πρωτεύοντα κι άλλοτε άπλάως παρασιτικό – ρόλο που τους είχε άνατεθεί στο πλαίσιο ειδικών έπιστημών όπως η Νομική, η Θεολογία και η Φιλολογία, καθώς και άπο την άποστολή να παράσχουν τή μεθοδολογική σκευή των Έπιστημών του Πνεύματος, και θα άνωδείξει την εξέχουσα και καταλυτική παρουσία τους στο σύνολο της άνθρωπίνης ύπαρξης. Πρώτος ο Χάντεγγερ θα συνλάβει το κατανοείν όχι ως μία μεταξύ πολλών άλλων δυνατοτήτων της ύπαρξης, αλλά ως θεμελιώδες γίνεσθαι που δεν άφορά μόνο στην έφημερεία του νοήματος σημαντικών κειμένων, αλλά κυριαρχεί στο έπίκεντρο κάθε άνθρωπίνης έμπειρίας και δραστηριότητας¹⁶. Η «καθολικότητα» του έφημερευτικού φαινομένου, στην όποία θα έπιμείνει άργότερα ο Πράνταμπερ, άνωδύεται καθαρά ήδη μέσα άπο το χάντεγγερσιανό έργο.

Άπο φτώχος συγγενής και έπαίτης έπιστημονικής άξιοπιστίας, το κατανοείν άνωδεικνύεται έτσι σε συστατικό δομικό στοιχείο κάθε σχέσης μας με τον κόσμο – περιλαμβανομένης και αυτής που συνάπτεται μέσω των φυσικών έπιστημών. Άκόμη και η πιο στοιχειώδης μορφή έπιστημονικής δραστηριότητας, το πείραμα, άποτελεί έξαιρέτο δείγμα έφημερευτικού φαινομένου: Δυνατάτα σε έναν διάλογο μεταξύ έφρευτητή και φύσης, κατά τον όποιο ο έφρευτητής υποβάλλει ένα έφωτίζμα στο πλαίσιο που θέτει ή προκαταόηση του (κυρίως ή «προ-θέση», αλλά και η έννοιακή «προ-λήψη») και άκμείνει την άπάντησή του. Άλλά και στο γενικότερο έπίπεδο της όλης κοσμεικόνας που διαμορφώνουν και διαδίδουν οι φυσικές έπιστημές, άρχει να υπεθλήσει κανείς τήν περίφημη θεωρία του Τόμας Κουν γνά τή δομή των έπιστημονικών έπαναστάσεων¹⁷, προκειμένου να καταδείξει ότι οι «ακρίβεις»

ἐπιστημὲς δὲν συγκροτοῦνται ὡς οὐδέποτε, γνήσια, δῆθεν ἀμνήτης καὶ καθαρῆ ἀπεικόνιση, ἀλλὰ ἀναπτύσσονται ἐντός ἐνός ὁρατιμένου ἐνωσιολογικοῦ πλαισίου – ὅσο κι ἂν αὐτό, ἐν εἴδει μιᾶς προκατανόησης ποῦ οἱ ἴδιοι οἱ ἐπιστήμονες δὲν συνειδητοποιοῦν, παραμένει ἀνεπεφώτιστο ἕως τὴν κατάρρευση του. Αὐτὴ ἢ ἀπόβληση εἶναι μὲν ἀναγκαῖα γιὰ τὴν ἐπιτέλεση τῆς οἰκείας ἐπιστημονικῆς δραστηριότητας, δὲν ἀναφεῖ ὡστόσο –ἀντιθέτα: ἐπιβεβαιώνει– τὴν κυλικότητα τῆς κατανόησης ποῦ εἶναι ἐνεργά παρούσα στὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες.

Ἡ χαιντεργεσιανὴ ἀποκάλυψη τοῦ ἰδεώδους μιᾶς «ἀπροκατάληπτης» θεωρίας καὶ τῆς «ἀντικειμενικότητος» μιᾶς «ἀπρὸυπθέρης» κατανόησης ὡς ἐπιτέλεστος καὶ ψεύδους μυθεύματος ἀφορᾶ βέβαια ἔξισου καὶ στὶς κοινωνικὲς ἐπιστῆμες, ἀκυρώνοντας τὸν μύθο τῆς «ἀξιολογικῆς οὐδετερότητος» τους, Ὅσο γιὰ τίς λεγόμενες Ἐπιστῆμες τοῦ Πνεύματος, ἡ κύρια συνεισφορά τοῦ Χαιντεργεφ συνίσταται στὴν ἀποκάλυψη τῆς πλάνης τοῦ Ἱστορισμοῦ: Ἡ ἀνάπτυξη τῆς ἱστορικῆς συνειδήσεως καὶ ἡ ἐπίγνωση τῆς ἱστορικότητος κάθε πνευματικοῦ δημιοπορήματος δὲν δικαιολογοῦν τὴν ἀμφισβήτηση κάθε ἀληθιακῆς ἀξίωσης καὶ ἵσχυος. Ἡ ἱστοριστικὴ μομφὴ τοῦ σχετικισμοῦ ἐκφέρεται μέσα ἀπὸ τὴν ψευδαίσθηση μιᾶς ἀπόρροστης, «ἀντικειμενικῆς» καὶ ἀπόλυτης θέσεως τῆς ἱστορίας καὶ τῶν ἐπιτευγμάτων τῶν διαφόρων ἔποχων. Ἡ ὑπαρξὴ ἐνός τέτοιου «ἀρχιμήδους» σημείου, ποῦ θὰ ἐκφεύγει τοῦ ροῦ τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως καὶ δὲν θὰ ὑπόκειται τὸ ἴδιο στὴν προκατανόηση μιᾶς ἔποχης, ἀποτελεῖ τὴν οὐσία τῆς ἱστοριστικῆς αὐταπάτης, στὴν ὁποία ὁ Χαιντεργεφ θὰ καταφέρει ἀποφασιστικὸ πλῆγμα.

Ἡ εὐρύτητα τοῦ ἐρημνευτικοῦ φαινομένου καὶ ἡ πανταχοῦ παρουσία τῆς κατανόησης ἀναδεικνύονται σαφῶς μέσα ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Χαιντεργεφ, ποῦ πρῶτος τὰ ἀναγορεύει σὲ ἀντικείμενα μιᾶς πραγμάτευσης φιλοσοφικῆς – καὶ ὄχι ἀπλῶς μεθοδολογικῆς. Πράγματι, τὸ κατανοεῖν καὶ ἡ ἐρημνεύει δὲν ἀποτελοῦν τεχνικὲς, ἀλλὰ προϋποθέσεις κάθε τεχνικῆς. Ἀποτελοῦν στοιχεῖα μιᾶς «ἀλήθειας» ποῦ δὲν ἀντιτίθεται στὴ «μέθοδο»³⁸, ἀλλὰ συνιστᾷ ὅρο τῆς δυνατότητος κάθε μεθόδου. Ἡ χαιντεργεσιανὴ ἐρημνευτικὴ δὲν ἀποτελεῖ «μεθοδολογία» – ἴσως ὅμως ἀποτελεῖ «μέθοδο», μὲ τὴν ἔννοια ποῦ ἀποτελοῦσαν «μέθοδο» ἡ πλάτωνικὴ ἢ ἡ ἐγελαινὴ διαλεκτικὴ: Δὲν ἐφαρμόζεται ἐξῶθεν στὸ ἀντικείμενό της, ἀλλὰ ἐνυπάρχει σὲ αὐτό καὶ ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὴν «ἰδίαν αὐτοῦ φύσιν», καθὼς τὸ κατανοεῖν ἀποτελεῖ ἔργον ἐν ἐργεῖο τοῦ ἴδιου τοῦ «Πράγματος» (Sache) τῶν ἐπιστημῶν, ὅπως καὶ τῆς ὑπαρξῆς ἐν γένει.

Ἡ ἐρημνευτικὴ αὐτὴ «μέθοδος» δὲν ἀποδίδεται στὴν καθολικὴ γνώση, οὔτε σὲ μιᾶ ἐγελαινοῦ τύπου ἀπόλυτη αὐτοδιδασχία τοῦ Πνεύματος. Μόνιμο χαρακτηριστικὸ τῆς χαιντεργεσιανῆς προσέγγισης τοῦ ἐρημνευτικοῦ φαινομένου, παρὰ τίς θεματικὲς μεταστροφές ποῦ ἐντοπιάσαμε, ἀποτελεῖ ἡ ἐπίγνωση τῆς συνυπαρξῆς φωτός καὶ σκότους, ἡ ἀποδοχὴ οὐκίων καὶ φωτιστικῶσεων χαρὰ τὴν ἐπιτέλεση τοῦ κατανοεῖν. Ἰὸσο ὁ «ἰσαρχέγονος χαρακτήρας» καὶ ἡ διαρκὴς συνυπαρξὴ Διθετικότητος καὶ ἀναθετικότητος στὸ *Ex.X* ὅσο καὶ ἡ μεταγενέστερη συμπλοκὴ ἀποκάλυψης καὶ ἀπόκρυψης, τὸ παίνιο «κόσμου» καὶ «γῆς» στὸ δυναμικὸ γίνεσθαι τῆς ἀλήθειας, ἀποτελοῦν δείγματα τῆς ἀδιάλειπτης χαιντεργεσιανῆς ἐμμονῆς στὴν

υπενθύμηση των όριων του Λόγου και στην υπόμνηση της ανθρώπινης περσόπτης¹⁰. "Όπως εξάλλου θα υπενθυμίσει ο Ικάνταμερ άργότερα, «η έφημερευτική έπι-κεντρώνεται σε κάτι άκατανόητο. Αυτό ώστόσο ίσχυει κατά κάποιον τρόπο ανέκαθεν για την έφημερευτική. Αυτό που δεν έχει κατανοηθεί ή δεν μπορεί να γίνει κατανοητό προκαλεί την έφημερευτική να τό θέσει επί της όδου του έρωτάν και να τό αναγκάσει να γίνει κατανοητό»¹¹.

Πώς όμως σχετίζεται ή χαιντεγγεριανή φιλοσοφική πραγματέυση του έφημερευτικού φαινόμενου με ό,τι ο Ικάνταμερ άργότερα συγκρότησε και παρουσίασε ως *φιλοσοφική Έφημερευτική*; Το έρώτημα ανοίγει ένα ζήτημα που μόνο άχροθγώς μπορεί να μας άπασχολήσει εδώ. Είναι καταρχήν σαφές ότι ή φιλοσοφική Έφημερευτική του Ικάνταμερ ούδέποτε θα είχε κατασσει δυνατή χωρίς τό έργο του Χάντεγγερ — χωρίς πάντως ή διαπίστωση αυτή να άκυρώνει ή να υποδάθμίζει την παρουτυπία της. Εξίσου σαφές είναι ώστόσο ότι ο Ικάνταμερ καλείται να άπαντήσει σε κενά και προβλήματα που στο έργο του Χάντεγγερ μένουν άλυτα — ή που δεν τίθενται καν. Το σημαντικότερο άπο αυτά άφορα στη σχέση έφημευείας-έφημευείων άφενός και έφημευείας άφετέρου. Η έφημευεία θα μπορούσε να κατοχυρώσει την άυτονομία και ιδιαιτερότητα της μόνο διακρινόμενη άπο τό σύνολο των προ- και έξω-θεωρητικών έφημευείων που έμπεριέχονται σε κάθε σχέση μας με τον κόσμιο και σε κάθε πρακτικό ένεργημα. Ό Χάντεγγερ, βέβαια, φάηκε σαφώς άπρόθυμος να προβεί σε μια τέτοια διάκριση, ή έστρω να άναδείξει τον τρόπο με τον οποίο ή έφημευεία πηγάζει και άναδύεται μέσα άπο την έμπράγματος έφημευεία. Μόνο ή άπόδοση άπο τον Ικάνταμερ μιας υπερβατολογικής διάστασης στο έφημευεία έρώτημα, μόνο ή μετατροπή του σε έρώτημα για τούς έν γένει όρους της δυνατότητας της κατανόησης, θα έπιτρέψει την άναδείξη και κατοχύρωση αυτής της ιδιαιτερότητας.

Σέ σχέση με τό έργο του Χάντεγγερ, ή φιλοσοφική Έφημευεία διακρίνεται για τρεις σημαντικές διευρύνσεις, μετατοπίσεις και μετεξάλλεις. Η πρώτη συνίσταται στο γεγονός ότι ο Ικάνταμερ, καθώς δεν είναι μόνο τέκνο του Χάντεγγερ αλλά και έκγονος του Χέγκελ, έντάσσει την περσόπτητα της ανθρώπινης κατανόησης σε ένα ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο: στην παράδοση, που άποτελεί δυναμικό πεδίο κίνησης και κύριο προσδιοριστικό παράγοντα της προκατανόησης του έφημευεία. Η έκástοτε «έισοτική πραγματικότητα» άναδεικνύεται έτσι στην έγγενώς ιστορική της διάσταση — καθορισμένη άπο ένα σύνολο παραγόντων που μόνο έν μέρος μπορεί ή ίδια να διαγνώσει και να καταστήσει έμφανεές. Παράλληλα με αυτή την κατάφαση της ιστορικότητας, ο Ικάνταμερ καθοδηγείται και άπο μία θετική άποτίμηση της ίδιας της ιστορίας, ή οποία δεν άποτελεί πλέον μια διαδικασία επέκτασης και εξάπλωσης της «λήθης του Είναι», έπισώρευσης έπικαλύψμεων και διαρκούς άπομάκρυνσης άπο τό «άργέτονο» νόημα των φιλοσοφικών έννοιων, αλλά μια άτελείωτη πορεία παραγωγής νοήματος — τόσο πρωτογενώς, χάρη στην παραγωγή νέων πνευματικών δημιουργημάτων, όσο και δευτερογενώς, χάρη στον νοηματικό έμπλουτισμό των δημιουργημάτων του παρελθόντος μέσα άπο κάθε κατανοητική πράξη. Άν προς στιγμήν μας έπιτρεπόταν μια ψυχολο-

γικού χαρακτήρα διατίτωση, θά εντοπίσαμε την κύρια διαφορά του Ίκάνταμερ από τον Χάιντεγγερ στην ύπαρξη και ελπίση καλής πίστης αντίστοιχα. Ενώ ο Χάιντεγγερ υποπτεύεται έπιταλψίες, συσκοτίσεις και σπρεβιδιώσεις, ο Ίκάνταμερ διακατέχεται από την ύγιος άφελή προσδοκία άνακάλυψης και παραγωγής νέου νοήματος.

Έκτος από αυτή τη διαχρονική διεύθυνση του έργηγευτικού κύκλου προς την κατεύθυνση της παράδοσης και του παρελθόντος, ο Ίκάνταμερ προβάίνει και σε μία έξισου σημειωτική συγχρονική διεύρυνσή του, προς την κατεύθυνση της δυναμικότητας, έπιτακνωματικής διάστασης της καταπόνησης¹¹. 'Η έργηγεία ως «έπιτέλεση» (Vollzug) δεν περιορίζεται πλέον στο αυτόνομοαφορικό πεδίο της ιστοτικής πραγματικότητας, του Dasein ή του έργηγευτή που άναμένει την κλήση του Είηαι, αλλά τελείται πρωτίστως ως διαλογική πράξη. 'Η σχέση με τον Άλλο δεν τείνει προς την «κατάπτωση» και την αντίπτυξη της «φιλιαρίας», αλλά άφουπνίζει τον διάλογο, που χάρη στον έπιτελεστικό του χαρακτήρα άνάγεται σε αυτόνομη αξία καθ' έαυτήν.

Όσο ή συνάψη της περατότητας με την ιστορικότητα όσο και ο προσδιορισμός της έργηγευτικής ως διαπροσωπικής καταπόνησης βασίζονται σε μία τρίτη διεύρυνση της έργηγευτικής προβληματικής, που θεμελιώνει τις δύο προηγούμενες και άφορα στη σημασία της γλώσσας. 'Ως ιστορικά έξελισσόμενο δίλον, ή γλώσσα άποτελεί το νήμα που μας συνδέει με το παρελθόν του Πνεύματος, θεμελιώνοντας την ιστορικότητα της προκαταπόνησης και κάθε καταπόνησης. 'Ως όριζοντας έπιτακνωσίας, ή γλώσσα άποτελεί το νήμα που μας συνδέει με το παρόν του Άλλου, θεμελιώνοντας την διαλογικότητα ως πεδίο καταπόνησης και έργηγείας. 'Η καθολικότητα του κατανοείν άποτελεί εν τέλει έκφραση της μίας και μοναδικής θεμελιώδους καθολικότητας: της καθολικότητας της γλώσσας¹². 'Η γλώσσα για τον Ίκάνταμερ δεν άποτελεί πλέον «κόκο του Είηαι», αλλά το ίδιο το «Είηαι που μπορεί να κατανοηθεί είναι γλώσσα»¹³ — με άποτέλεσμα να μην έχει νόημα ή ανάξήτητη εώς «Είηαι» πέρα και πίσω από αυτήν. 'Ο Ίκάνταμερ δείχνει πάντως να άποδέχεται μία διάκριση γλώσσας και λεγομένων όπως εκείνη που συστηματοποίησε άνωτέρω¹⁴. 'Η γλώσσα έμφανίζεται στη Φιλσοσοφική 'Εργηγευτική ως ένα «πρόγμα καθ' έαυτο» που, σε αντίθεση με το όμύνημο κωντανό, δεν προσδιορίζεται άρνητικά, ως κάτι που έκφράζει της έμπερίας και άνθίσταται στη γνώση μας, αλλά θετικά, ως σημείο μεθόδως και πηγή διακόως παραγωγής νοήματος.

'Ο καρτεσιζήν φιλοσοφικός χαρακτήρας της Φιλσοσοφικής 'Εργηγευτικής έντοπίζεται στη ρητή διατύπωση και πραγμάτευση του ύπερβατολογικού έρωτήματος για τους όρους της δυνατότητας του κατανοείν εν γένει. Με όσα έκτεθηκων άνωτέρω, ή συμβόλη του Χάιντεγγερ στην προετοιμασία και ανάδειξη αυτού της διάστασης θά πρέπει να καέστη προφανής. Αυτό που κυρίως έμφανίζεται άπαράιτητο σήμερα για τη Φιλσοσοφική 'Εργηγευτική —μετά από σαφάντα χρόνια άνεκτίμητης συμβόλης της στο φιλοσοφικό διάλογο— είναι να τεθεί το έρώτημα για τη σημερινή της κατάσταση και ποσοτική. 'Ο Χάιντεγγερ άποδεικνύεται και εδώ

χρήσιμος — κυρίως με άφορημή τά όσα υποστήριζε για το status της έργηγευτικής στην παράδοση του 1923. Είδαμε ότι ή άμφισβήτηση του φιλοσοφικού χαρακτήρα της έργηγευτικής σε έκينو το κείμενο άποτέλούσε άπόροια της άδυναμίας του φιλοσοφου να έντοπίσει και να προσδιορίσει έννοιολογικά την είδικά έργηγευτική διάσταση της σχέψης του. Μεταφερόμενες ώστόσο στη σημερινή κατάσταση πραγμάτων, έκείνες οι άπόψεις του άποκτούν έκπληκτική έπιτακρότητα.

'Εχοντας ήδη συμπληρώσει το έκαστο έτος της ηλικίας του, ο Ίκάνταμερ έξακολούθει κατά τρόπο άξιοθαύμαστο να παράγει γραπτό λόγο, ιστοροποτώντας με ταξί άποκαλυπτικών έμβάθνήσεων στο προηγούμενο έργο του και έλαφρός ναρκισσιστακών άκκισμών. Οι έπίγονοί του, ώστόσο, δίλοι αυτού που περαστότερο ή λιγότερο ένστερνίζονται την έργηγευτική παράδοση, όφειλον τώρα περαστότερο άπο ποτέ να άναστογαθούν τά λόγια του νεαρού Χάιντεγγερ που παρατέθηκαν άνωτέρω: «[...] ή έργηγευτική δεν είναι καν φιλοσοφία, αλλά μάλλον κάτι προσορνό» (GA 63, σ. 20). Το παράδοξο αίτημά του να παραμεινουμε μέσα σε αυτό το «προσορνό» στάδιο «όσο περαστότερο μπορούμε» είναι φανερό ότι διανοήθηκε τις τελευταίες δεκαετίες, κατά τις οποίες ή έργηγευτική έπιτυγε πράγματα «να υποβάλει στη σημερινή φιλοσοφία "προς ευμενήν μελέτην"» το «έξαχασμένο μέχρι σήμερα άντικείμενο» του κατανοείν. 'Η διατύπωση του έρωτήματος για τους όρους της δυνατότητας του κατανοείν προσέδωσε στην έργηγευτική φιλοσοφικό χαρακτήρα, δεν άρχει ώστόσο για να τον έξασφαλίσει έσται (καθώς και ή ίδια ή «φιλοσοφικότητα» είναι κάτι βαθιά ιστορικό). Σήμερα ή Φιλσοσοφική 'Εργηγευτική είναι άναγκασμένη να έπιλέξει: Είτε θά άποτελέσει μία άκόμη φιλοσοφική «Σχολή» — κάτι που θά άντιστρατευόταν άπόλυτα τις άπόψεις του ίδιου του Ίκάνταμερ— όδηγούμενη σε περιχαράκωση και σε μία διαρκή άναπαγωγική και ένταναδατύπωση αυτού του έρωτήματος, έκρηπτόμενη από τά έμφορικά φιλοσοφικά θέματα και προβλήματα και διολισθαίνοντας σε μία ιδεολογικά ανισοαναφορική ανάξήτητη και ένασολήθητη. Είτε θά άναγνωρίσει ότι δεν είναι ή καταπόνηση του κατανοείν που θά δώσει ζωή στη φιλοσοφία του αιώνα που άρχίζει, αλλά —όπως πάντα— ή καταπόνηση του κόσμου και του άνθρωπου, και θά μετεξέλθει σε έργηγευτική φιλοσοφία.

Μία τέτοια διαδικασία μετεξέλιξης —που θά συνίσταται πρωτίστως στην έντορνοποίηση της ύπερβατολογικής έρωτηματοθεσίας της Φιλσοσοφικής 'Εργηγευτικής— δεν θά άποδίεπτε στη δημιουργία μίας άκόμη φιλοσοφικής Σχολής¹⁵. 'Υπερβαίνοντας τους περιορισμούς των στενώσεων και «Σχολών», ή έργηγευτική φιλοσοφία θά στοχάζεται έλευθερα, έχοντας έγκολπώθει την έργηγευτική διάσταση. Δέν θά προβάλλει συγκεκριμένες φιλοσοφικές «θέσεις», αλλά θά διαστοχάζεται στη «θεσασκότητα», τον προισματικό και πεπερασμένο χαρακτήρα κάθε φιλοσοφικής άφησης και κάθε έπιμέρους θέσης. Θά έχει συνείδηση της ιστορικότητας και χαφικότητας της φιλοσοφίας, της πανταχού παρούσας ιστορικής και διαλογικής προκατανόησης, των προυποθέσεων και των άφησηών της. Θά έχει έπίγνωση της πολυμορφίας της καταπόνησης, της περατότητας του ανθρώπινου πνεύματος και της μετεξέλιξης του Άπώλυτου σε ένα άπόλυτο γήνεσθαι, άτέριμον και

έντελές συγγρόνως. Θα γνωρίζει ότι η μερικότητα και πρωματικότητα κάθε φιλοσοφικής θέσης δεν άναγει την αξίωση αλήθειας που εμπειρεύεται σε αυτήν (όπως και σε κάθε γλωσσική έκφραση), ούτε εξαγωγάζει σε διαλόγηση προς τον σχετικισμό ή τον σκεπτικισμό. Θα έχει επίγνωση των όρων του Λόγου· σε αυτήν θέση ωστόσο με την παρασυστική λαοφρατική έμφηγευστική των λαποδομιστών, δεν θα έπιμνει πεισματικά και με μονομανία σε αυτά τὰ όρρα, αλλά θα κινείται σε διάλογο το έντελθεν πεδίο που αυτά όρραίοντο: στο άπτεφαντο πεδίο της κατανόησης. Θα είναι διαρκώς έπιφουλακτική έναντι της άπολυτης διάκφησης ιστορικής και συστηματικής έρευνας και θα εξακολουθήσει να ανάγει κατανοητικά στα κείμενα του παρελθόντος την διαγορική (και ιστορικά εξέλισσόμενη) αλήθεια που εμπειρεύει. Θα εξακολουθήσει, τέλος, να κινείται στο πεδίο της αλληλοδιαπορικής ταυτότητας και έτερότητας που δημιουργείται μεταξύ του προς-κατανόησης άφηνος και της πολλαπλότητας του κατανοειν άφετέρου, τρεφόμενη από αυτή τη σχέση και λειτουργώντας διαμεσολαθητικά. Μόνο μια τέτοια έμφηγευστική φιλοσοφία που θα αντικαταστήσει την φιλοσοφική Έμφηγευστική θα μπορέσει να αξιοποιηθεί πτεραιτέρω και με τον καλύτερο τρόπο—δηλαδή παραγωγικά—την χανίεργεφανή κληρονομιά¹¹.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Για τὸ *Εἶναι και Χρόνος* (στο *ἔξισ*: *Εκ.Χ*) ὡς «ἀποτυχημένη» παρτίωση στη στοχαστική διαδρομή του Χανίεργεφ, καθίος και για μια άπονεφα συνολικής άποτήρησης της στοχαστικής του διαδρομής, πρβλ. και τὰ Πρωτεύοντα του γράφοντος στο Μ. Heidegger. *Τί είναι μεταφυσική*, έκδ. Πατάσης, Άθήνα 2000, σσ. 33-61.

2. *Gesamtausgabe* (στο *ἔξισ*: *GA*), έκδ. Klostermann, Frankfurt a.M., 1975 κ.έ. Οι παρτίσεις της περιόδου 1919-23 καταλαμβάνουν τους τόμους 5/6/7 ἔως 6/3, ἔχουν ἐκδοθεῖ δίον πλὴν τοῦ τ. 6/2. — Η άπόληξη των τόμων, που παραδίδει τη χρονολογική σειρά των παρτίσεων, καθίω τὰ σφές ότι η άπόφαση για ένταξη τους στη έκδοση των Άπέντων λήφθηκε σε μεταγενέστερο στάδιο. Το έμφηγευστικό, περιδικά εκδόσιμο έντυπο των εκδόσεων Klostermann που συνοδεύει την έκδοση των Άπέντων κινεί λόγο για μια «άποφαση που λήφθηκε τὸ 1982 από τον διαγεφυστή των καταλόγων [ε-τόν υπό Χίρμαν Χανίεργεφ], σύμφωνα με ένδειξη του Χανίεργεφ». Η άσκηση —μάλλον ρηλεγγέμεν— άρχνει στο σκοτάδι την πραγματική βούληση του Χανίεργεφ και τὸ άφές πεπεγμένο της «ένδειξης» του.

3. *Ontologie (Hermeneutik der Faktizität)*, GA 63. — Σύμφωνα με την έκδοτρα του έργου K. Bröckel-Olhmann (σ. 113), ὁ παρτίος αυτός τίτλος ἔχει την ἔπιγρησή του στο *ἔξισ* παρτίστικό: Άρχικά ὁ Χανίεργεφ είχε ένδειξη τον τίτλο «Λογική», άποβλεποντας σε ένα εισαγωγικό μάρμα έμφηγευστικῶς φιλοσοφικών κειμένων. Έπειδή όμως κάποιος τακτικός καθηγητής του Πανεπιστημίου του Φράιμπουργκ ῥέθε να προσφέρει ὁ τίτος μάρμα με τον τίτλο «Λογική», ὁ Χανίεργεφ φέρεται να ύποψήθηκε λένοντας για τον τίτλο του μάρματος: «έ, τότε “Οντολογία”». Πάντως, τὸ παρτίστικό αυτό διασολά έπαρχει για να θεμελιώσει την άποψη της Bröckel-Olhmann ότι ὁ τίτλος «“Οντολογία” ἔταν ἔξ διαλόγου «αφής και τυχαίος».

4. «Aus einem Gespräch von der Sprache, στο *Unterwegs zur Sprache* (στο *ἔξισ*: UZS), Pfullingen 1979¹, σσ. 83-155. — Προς τὸ τέλος του κειμένου (σσ. 149-150), ὁ Χανίεργεφ τονίει με έμφηξη ότι δεν πρόκειται για μια συνημία «πρβλ.» (libers) γλώσσα, αλλά για έναν διάλογο που καθίωδηγείται «μέσα από» την ἔια τη γλώσσα («ισιθρησι Wesen her»).

- 5. UZS, σ. 95.
- 6. GA 5/6/7, σ. 117.
- 7. *Ο.π.*, σσ. 131-2.
- 8. GA 58, σ. 55. Στην ἔια παρτίση (σσ. 262-263), ἡ «άεμφηγευστική» (Dialektische) καθίεται να υποκαταστήσει μια «δακτική ὡς συνιτική άντιπαρτίση έννοια».
- 9. Αυτό τουλάχιστον φαίνεται να πιστεύει ὁ τίος ὁ Χανίεργεφ, που σε μια ύποσημείωση στο *Εκ.Χ* έπιμαίνει ότι «από τὸ χειμῶν ἔξισμο 1919-20 παρουσίασε έπιναληγμένα στις παρτίσεις του την “έμφηγευστική της φυσικής παρτίστικότητας” του Dasein» (sein und Zeit, Tübingen 1986¹, σ. 72).

10. Η άπόδοση της Faktizität ὡς «δυστικής παρτίστικότητας» είναι πιθανόν να έπινει, ωστόσο την πορτιομῶμε έναντι της άφησης και μάλλον κακόηγης «γεγονότητας». Το ούσιαστικό Faktizität παρτίεται από τὸ έπιθετο faktisch, που σημαίνει τὸ «παρτίστικό» ὡς «γεγονός», ὡς «παραγμένο» (Faktum, από τὸ λατινικό factus). Έμφηγίεται καθί τὸ δεύτερο μῶσ του 19ου αἰώνα, συναντάται στο έργο του Ντιττναι, και ἡ γρήση του καθίρωεται από τους Νεοκωντανούς, που συνήλθον να άντιπαρτίσσουν Faktizität και Logizität: Σε άντιθεση με την ύπερχωρική και καθίωλη «Λογικότητα», ἡ Faktizität ἔπινει και Logizität: Σε άντιθεση με την ύπερχωρική και καθίωλη Heideggers, στο *Being-Idiocy* 4, 1986-87, σσ. 91-120). Ο Χανίεργεφ χρησιμοποιεί τὸ ένθετο για πρώτη φορά στην παρτίση του χειμῶν ἔξισμο 1919-20, κωνοντας λόγο για «έπιθετικά δυστικής παρτίστικότητας» (faktische Lebensfaktung), την οποία άντιδιαστῆλνει προς τὴ «γνωσθεορητική», έννοιακή σὺλληξη των δυστικών φαινομένων (GA 58, σ. 157). Το ούσιαστικό Faktizität χρησιμοποιείται για πρώτη φορά καθί τὸ θερινό ἔξισμο 1920 (GA 59, σσ. 87, 173-174), όταν ὁ Χανίεργεφ παρτίθει να άμφηδηγήσει τη νεοκωντανή άντιδιαστῆλη ἔως ύπερχωρικού κωνοντικού α πινιῖ άφηνος και μίας δευτέρας ιστορικής παρτίστικότητας άφετέρου. Με τον τρόπο αυτό ὁ ύποκαίεται τὸ δίον άντιθετικό στήμα που άποδίδει στα θεορητικά παρτίγρια και στους άπολυτους α πινιῖ κωνόνες ένα παρτίστικῶς έννοια ἔξισμο ἔξισμο και τὸ τίος Faktizität, έναντι των έπιθετικών δευτέρας μορφῶν ιστορικά παρτίστικῶς παρτίστικότητας.

11. Κατά την περίοδο 1919-23, ὁ Χανίεργεφ χρησιμοποιεί τους όρους «βίος» ἢ «ἔπι» (Leben), «έπιπαρτί» (Existenz), «δυστική παρτίστικότητας» (Faktizität) και Dasein γιως να τους διαφίσει σφές, και σφές ὡς συνολικά. (Για τον όρο Dasein ὡς δηλωτικό της άφώπτης ύπαρξης και για τὸ άπόφαση καθί άποδότης του στην ΈΝΔγκική, βλ. τὰ Πρωτεύοντα του γράφοντος στην έκδοση Μ. Heidegger, *Τί είναι μεταφυσική*, σσ. 24-25.) Προς τὸ τέλος αὐτης της περιόδου, ἔεβατα με την (έναν-λέμενση και σταδική ύπερχωρική της όντολογικής παρτίστικότητας, ἢ «έπιπαρτί» και τὸ Dasein άρχίον να έννοιαστικά τὴ «ἔπι» και τὴ «δυστική παρτίστικότητας».

Μόνο στο *Εἶναι και Χρόνος*, ωστόσο, ὁ Χανίεργεφ θα έγκαταλείψει φαστικά την έννοια της «ἔπις», γαπατρύχωντας την ὡς «άεμφηγευστικῶς φαστρύχων όντολογικά» και λαμβάνοντας έτσι σφές άποστάσεις από τον Ντιττναι και τὴ «φύλοσφία της ἔπις». των όνοιών ἡ έπίσηση γύρω στα 1920 ἔταν καθίωρική (πρβλ. σσ. 49-50, 209, 246-7, 403 κ.έ.). — Καθοριστική για την γαπατρύχωντας του Χανίεργεφ από την έπίσηση του Ντιττναι ύπρξε ἡ δημοσίωση τὸ 1923 της αλληλογοφίας του Ντιττναι με τον Graf York von Wartenburg, στην όμοια ὁ τελευταίος άποκαλύπτει και έπιμαίνει τὴς ιστορικές άποστάσεις του Ντιττναι και την έκδοση του στη μεθοδολογική τίση του Έπιμαρτισμοῦ και του Νεοκωντανισμοῦ. — Για τὴ σχέση Χανίεργεφ και Ντιττναι, πρβλ. και E. Kallera, «Das hermeneutische Moment in Martin Heideggers Analytik des Daseins», στο H. Larrk, *Philosophie und Interpretation*, σσ. 100-103.

- 12. *Wahrheit und Methode*, Tübingen 1960, *Gesammelte Werke* (GW), τ. 1.
- 13. Πρβλ. GA 63, σ. 80: «Τὸ Dasein (ἢ παρτίστικότητας του βίου) είναι *Εἶναι* μέσα σε ἔπιον χόρρο».

14. GW 3, σ. 432.
15. W. Dilthey, *Geistmische Schriften*, τ. 7, σ. 136.
16. Πρώτ. σελίδα και G. Freil, «Wie philosophisch zu verstehen ist. Zur Konzeption des Hermeneutischen bei Heidegger», στο H. Vetter (επιμ.), *Siebzig Jahre «Sein und Zeit»*, Wiener Tagungen zur Phänomenologie, Frankfurt a.M. 1999, σ. 138.
17. Πρώτ. επίσης Freil, ό.π., σ. 139, και J. Grondin, «Die Hermeneutik der Faktizität als ontologische Destruktion und Ideologiekritik. Zur Aktualität der Hermeneutik Heideggers», στο D. Raventos, O. Rosenthal (επιμ.), *Zur philosophischen Aktualität Heideggers*, τ. 2, Frankfurt a.M. 1990, σ. 171. — Για τον θεωρητικό χαρακτήρα της φιλοσοφικής 'Εργασιακής, πρβλ. επίσης Π. ΘΑΝΑΣΑΣ, «Καταγωγή η άναστροφή: Ένας ατελείωτος διάλογος περί Θεολογίας και πράξεως», στην *Ελληνική φιλοσοφική Ειδική*, τ. 14 (1997), σσ. 264-268.
18. 'Η σαφής επιρροή του Χάιντεγκερ ένωσε της προτροπής να στραφούμε «απομυθώμενα» στα «δία τα πράγματα» δηλώνει την άποψη που ήδη από το 1923 είχε λάβει ένωσε της γλωσσολογικής γαυνομενολογίας. Οι άναφορές του στη γαυνομενολογία είναι πολλές μόνο όταν επικεντρώνονται στην έννοια του γαυνομένου ως όντος που «φανερωμετα άφ' έαυτού» (παρ. 14 κ.ά.), ή όταν άντιπαράθετε τη γαυνομενολογία ως τρόπο του φιλολογείν προς τη διαλεκτική (παρ. 9). 'Εκπαιρητική είναι πάντως η έξής σημείωση: «Göttingen 1913: "Ένα όλοκληρο έξαρτημένο μαθητές του Χούσερλ φιλολογώσα για το πώς μοιάζει ένα γαυνοματικόότυπο. Μέ τον όλο τρόπο συζητών μετά και για φρασηολογικά βιώματα. Άν αυτό είναι φιλοσοφία, τότε είμαι κι έγω υπέρ της διαλεκτικής» (σ. 110). — 'Η ήδη λέξη στην τελευταία φράση ένοχείται να είναι «φρασηολογικά» και όχι «φιλοσοφικά», και να πρόκειται για ένα από τα πολλά τυπογραφικά λάθη της έκδοσης των *Λημάτων*.
19. Πρώτ. *Wahrheit und Methode*, GW 1, σσ. 281-305.
20. 'Ο σημαντικότερο δείγμα του έβρους και της λειτουργίας της γαυνέγγεραλης έννοιας της άποδομης περιέχεται στο έξαεστική σημείωση χείμενο του 1922 με τίτλο *Φαυνομενολογικές έργαυτες στον Άριστοτέλη. Κατάδειξη της έργαυνομητικής κατάστασης* (Phänomenologische Interpretationen zu Aristoteles. Anzeige der hermeneutischen Situation δημοσιεύθηκε για πρώτη φορά το 1989 από τον H.-U. Lessing στο *Dilthey-Jahrbuch*, τ. 6, σσ. 237-269). Πρώτ. σελίδα και τα Πρόλογόμενα του γαυνο στο M. Heidegger, *Τι είναι μετάρρητική*, σσ. 21-33.
21. *UzS*, σ. 96.
22. Πρώτ. και F.-W. v. Herrmann, *Weg und Methode. Zur hermeneutischen Phänomenologie des seingeschichtlichen Denkens*, Frankfurt a.M. 1990, σσ. 15-16.
23. Freil, ό.π., σ. 137.
24. Θα άείζε να άντιπαράδει η γαυνέγγεραλη έννοια του «νόηματος» προς τον έξιστο όλιστικό όημηό, καθώς και προς όλιστικά παραδείγματα φιλοσοφίας της Πλάσσης όπως έκείνο του K. Quine).
25. Πρώτ. σελίδα και Gadamer, GW 1, σσ. 296-300.
26. Κάνουμε εδώ χρήση ενός όρου που δεν χρησιμοποιεί ό άκος ό Χάιντεγκερ, προκειμένου να όηολόγημε την ένότητα των πρώτων διαστάσεων αυτού που ό Χάιντεγκερ άποκαλεί «προφανεστέρα κατάσταση» ή «προ-όημή της κατάστασης». 'Ο όρος «προκαταόηρη» (Vorwissen) ως όηολογικός άυτής της όημής χρησιμοποιήθηκε χωρία από τον Μπουχτμάν (Bultmann), πρβλ. χείμενοί ως φιλοσοφική έννοια με το όργο του Γκαυγκερ *Wahrheit und Methode*.
27. Σε άντίθεση με ό,τι γαίνεται να πιστεύει ό G. Scholz (σ. 104) ή υπεραστούλογική έρωτηματοθεσια μιας φιλοσοφικής έργαυνομητικής δεν πρέπει να θεωρηθεί ότι άποκαλεί, άλλά άντίθετα ότι έμμερεί, άόλογικές σκέψεις και χωνοστακά έπακοόηα.
28. 'Ο όργο όλοκληρώνεται σε διάστημα ενός μηνός, το Μάρτιο του 1926, ύπο την πίεση της προοπηής έκδοσης του Χάιντεγκερ σε θέση τακτικού καθηγητή στο Πανεπιστήμιο του Μάρμπουργκ. 'Ο φιλόσοφος προσπαθεί σε παλαιότερες σημείώσεις, έργαυτες και πανεπιστημιακές παραόησεις,

- της όημής συγχών ένοσηματόμε άντόσητες στο όργο του, που κατά όλοστήματα έμπαυλίζε συμπληματικό χαρακτήρα. 'Ο Γκαυταμερ έρωτοχα χαρακτήραίε την πορεία γένεσης του *ExX* ως «στορία ενός προμητικού άωτογεόηαυμού — στη βάση φυσικά μιας υπερασποχούς προετοιμασίας» (Einführung in Heideggers Anfänge», στο *Dilthey-Jahrbuch* 4, 1986/87, σ. 17).
29. GA 21, σ. 151.
30. Για μια έκτελεστέρα έκθεση και άντιόληση όσον ύποστροφώνται εδώ, πρβλ. τα Πρόλογόμενα του γαυνο στο M. Heidegger, *Τι είναι μετάρρητική*, Άθήνα 2000, σσ. 49-60.
31. Βλ. πόρη GA 9, σ. 333.
32. Πρώτ. και Herrmann, ό.π., σσ. 25-26.
33. Για την «παραστασιακή σέψη», πρβλ. μετέδύ άδύων *Τι είναι μετάρρητική*, ό.π., σσ. 101-108 και σ. 176, *Σχόλιο* 103.
34. Άπό έρωτοόη του στο *Όττο Παυχελερ* παρατίθεται στο O. Rosenthal, *Heidegger und die hermeneutische Philosophie*, München 1983, σ. 395.
35. Πρώτ. *UzS*, σ. 98.
36. Δεν έπαρτετα πάντως να άποστοπρθεί ότι οι πρώτες ένοδείες ύπερβασης μιας προφαστικής σούλλησης του κατωοείν ως έργαυνομητικής χείμενων ένωτοφώνται ήδη στο όργο των *Στάεργαυτες και Νόημα*. Για τη σημασία άυτής της όημής προιστορίας μιας φιλοσοφικής έργαυνομητικής, πρβλ. και E. Kallera, «Die Grundlegung der modernen Hermeneutik durch Friedrich Schleiermacher» και «Verstehen als grundlegendes Prinzip der Geisteswissenschaften bei Wilhelm Dilthey», στο H. Lenk, *Philosophie und Interpretation*, ό.π., σσ. 44-63 και 64-76 άντίστοιχα. Πρώτ. επίσης το χείμενο του B. N. N. άπό στο παρόν τεύχος.
37. T.S. Kuhn, *Η όημή των έρωτηρηολογικών έπακωστάσεων* (μτφρ. Γ. Γεωργακόπουλος, Β. Κάλφα), Θεσσαλονίκη 1987.
38. 'Ο τίτλος του όργου του Γκαυταμερ *Άλήθεια και Μέθοδος* άποτέλεσε άφορη ή άνόληθεί τε έργαυνομητικό του έργαυνομητικό ως άπόληση άντιπαρόθεσης της άλήθειας στην έρωτηρηολογική μεθοδολογία και άπόφωλη της άόησης της τελευταίας να όηγηεί στην άλήθεια. Σπαράνα χρόνο μετά τη δημοσίευση του όργου, ή παρεξήρηση άυτή θά έπαρτε φυσικόλογικά να έξει άρθε.
39. Για το παρόνο «κόσημο» και «ήης», πρβλ. *Η προάδωση του όργου τέχνης*, Άθήνα 1986 («Der Ursprung des Kunstwerkes», στο *Holwege*, GA 5, σσ. 1-74), καθώς και το χείμενο του γαυνο στο *Η Τέχνη ως Όντολογία*. 'Ο Heidegger για την Προάδωση του όργου τέχνης», στα *Πρακτικά του 11ου Διεθνούς Συνέριου Έλλογικής Φιλοσοφίας*: Έλλογική Φιλοσοφία και Καλής Τέχνης (έπιμ. Κ. Βουδοόρης), Άθήνα 2000, σσ. 59-70.
40. GW 10, σ. 63.
41. Θα άείζε ίσως να διερωτηθεί ποσα όρθεται σε άυτή τη διερωτη και στην περιγραφή της κατάστασης ως κατέστολην διάλογικής πράξης ή γαυνέγγεραλη «θεωρία της έπωκωνομητικής πράξης» (I. Haverkamp, *Theorie des kommunikativen Handelns*, Frankfurt 1981).
42. Πρώτ. *Wahrheit und Methode*, GW 1, σσ. 478-494.
43. *Ό.π.*, σ. 478.
44. Άπό του άόχου δείχων οι άναφορές του στο «ένδοστρο όημη» (*verbum interius*) πρβλ. της άναφορές στον Άνγουστην, ό.π., σσ. 432-431. — Έπικαλοόμενος προσημαίες του σονημίας με τον Γκαυταμερ, ό Zan Υρωστην περιγράφει το άνωτοστίθεο *verbum interius* ως όλοστροό θεμέλιο της καθολοόητητας της γκαυνέγγεραλης έργαυνομητικής: ό.π. J. Grondin, *Einführung in die Philosophische Hermeneutik*, Darmstadt 1991, σσ. ix-xi.
45. Μία άόαση φιλοσοφικής 'Εργασιακής και έργαυνομητικής φιλοσοφίας έπαυει και ό O.F. Bollnow: «'Η πρώτη σκεπταται στην άση της μεθόδου των φιλολογικών και έρωκων έρωτηρών σε μια ύληόστέρα φιλοσοφική σκεπτήση. 'Η δεύτερη έννοια όηλώνει την προσάδωση της φιλοσοφίας για μια έργαυνομητική έρωτηροόητα εν γένει, όηλοόη για την έργαυνομητική έρωτηροόητητα» («Festrede zu Wilhelm Dilthey's 150. Geburtstag», *Dilthey-Jahrbuch* 2, 1984, σσ.

49-50). Έγκαικόντας από τη δάκρυση του Bollnow, ο G. SCHOLTZ («Was ist und sei wann gibt es hermeneutische Philosophie?», *Dithley-Jahrbuch* 8, 1992/93, σσ. 93-119) τονίζει ήδη τη σημασία που έχει για μια εφημερευτική φιλοσοφία ή ιστορική συνείδηση, η επίγνωση και ανάληψη της ιστορικότητας. Στην προστάθεια του, όστόσο, να καθορίσει για την εφημερευτική φιλοσοφία στενά και σαφώς προσδιορισμένα όρια, την αντιδιαστέλλει προς «τη μεταφυσική, τον Ίπερβατόλογισμο και προς κάθε φιλοσοφία της Ίστορίας» και την περιγράφει ως διάλογο της απελθούσης Μεταφυσικής. Με αυτή την αντιδιαστέλλη ιστορικότητα και μεταφυσικής, ο Scholtz φαίνεται να αντιπαρέχειται μεταφυσικά προτάγματα όπως το έγελανό, που έθεταν έξισου στο έτιεντρο τους το διαστογισμό της ιστορικότητας: «Όταν έξάλλου έπικμει ότι «κάθε γνώση δεν έχει υπεβατόλογικές, αλλά ιστορικές και ενδεχόμενες (kontingente) προϋποθέσεις, οι όποιες δεν άνασυγκροτούνται ρηθολογικά» (σ. 117), φαίνεται να θέτει υπό άμφισβήτηση κάτι που δεν έτιρέτεται να πάλει να άποτελεί αίτημα και άριστολή κάθε φιλοσοφίας: την ρηθολογική και έννοιακή άνασυγκρότηση των όρων συγκρότησης της παραγματικότητας. ΊΙ άναφορά σε μια εφημερευτική φιλοσοφία ως διάλογο της φιλοσοφικής Έφημερευτικής δεν μπορεί να άποδίέπει στο «κόστος» στα στενά όρια μιας νέας Σχολής ή έως άυστηρά καθορισμένου τρόπου σκέψης, αλλά στο «άνοιγμα» της όλης φιλοσοφίας και στην έτοιμότητα της να εγκολπωθεί την εφημερευτική διάσταση που έτι δεκαετίες άνωδείκνυε ή φιλοσοφική Έφημερευτική. Με αυτή την έννοια, ενδέχεται ό άρχικός και εύρις προσδιορισμός της εφημερευτικής φιλοσοφίας από τον Bollnow να άποδείχθει έπαρής.

46. Είγχατοτό θερία την υπεθωρη του παρόντος άπερισόματος Αίκατεση Καλέρη για τις πολυτιμες υποδείξεις και έπιστημάνσεις της.

Μέλητη θέματος για το βarto δoγμα. [ΕΒΡΑ]]